

काव्यमाला. ४६.

श्रीमथुरादासविरचिता

वृषभानुजा ।

जयपुरमहाराजाश्रितमहामहोपाध्यायपण्डितदुर्गाप्रसाददारक-
केदारनाथकृपाङ्गीकृतशोधनकर्मणा शिवदत्तशर्मणा,
मुम्बापुरवासिपरबोपाह्वपाण्डुरङ्गात्मजकाशीनाथ-
शर्मणा च संशोधिता ।

सा च

मुम्बय्यां निर्णयसागराख्ययन्त्रालये तदधिपतिना मुद्राक्षरैरङ्कयित्वा
प्राकाश्यं नीतम् ।

१८९५

(अस्य ग्रन्थस्य पुनर्मुद्रणादिविषये सर्वथा निर्णयसागरमुद्रायन्त्रालयाधिपते-
रेवाधिकारः ।)

मूल्यं द्वि आणकाः ।

काव्यमाला ।

कायस्थकुलोद्भवमथुरादासविरचिता
वृषभानुजा ।

प्रथमोऽङ्कः ।

कपोले पत्रालीं पुलकिनि विधातुं व्यवसितः
स्वयं श्रीराधायाः करकलितवर्तिर्मधुरिपुः ।
यैदासीत्तद्वक्त्रे निहितनयनः कम्पितभुज-
स्तदेतत्सामर्थ्यं तदभिनवरूपस्य जयति ॥ १ ॥

अपि च ।

सुधाधाम्नः कान्तिस्तव वदनपङ्केरुहगुणै-
र्जितेव म्लानत्वं व्रजति सहसा प्राणदयिते ।
वदत्येवं कान्ते दिवसविरहातङ्कचकिता
मुधा सुप्ता राधा तव दिशतु नित्यं प्रियशतम् ॥ २ ॥

अपि च ।

वामांशस्थलचुम्बिकुण्डलरुचा जातोत्तरीयच्छर्विं
वंशीगीतिभवन्निभङ्गवपुषं भ्रूलास्यलीलाकुलम् ।

१. अयं च मथुरादासनामा कविः श्रीगङ्गायमुनातीरवसतौ सुवर्णेशखरनाम्नि नगरे प्रादु-
वभूवेति प्रारम्भ एव सूत्रधारवाक्येन प्रतीयते. परंतु तस्य नगरस्याधुना केनाभिधानेन
प्रसिद्धिरिति न ज्ञायते. अतोऽस्य प्राचीनत्वेऽपि न संदेहः. २. अस्याश्च नाटिकायाः पु-
स्तकद्वयं प्राप्तम्, तत्रैकं पण्डितपत्रे मुद्रितं ख-संज्ञकम्, क-संज्ञकं तु मथुरास्थघुलोपाख्य-
रघुनाथभट्टानां जयपुरराजगुरुश्रीनारायणपर्वणीकरैः स्वयमेवानाख्य काव्यमालार्थमस्मभ्यं
दत्तमिति तेषामुपकारं वर्णयितुमशक्तास्ताननामयाशिषा योजयामः. पण्डितपत्रे मुद्रित-
स्याप्यस्य सर्वासुलभतामवलोक्य काव्यमालायां योजनं बहूनां प्रार्थनया कृतमिति बोध्यम्.
३. 'अभूद्वक्त्रेन्दौ यत्' ख. ४. 'तदङ्गे संलम्ना तव दिशतु राधा प्रियशतम्' ख. ५. 'पदम्' ख.

किञ्चित्स्त्रस्तशिखण्डशेखरमतिस्निग्धालिनीलालकं

राधादिप्रमदाशतावृतमहं वन्दे किशोराकृतिम् ॥ ३ ॥

अपि च ।

नीलाम्भोरुहकोशकोमलतनुं सेराननं मालिनं

सुस्निग्धं दधतं दुकूलयुगलं वाग्वैभवस्यास्पदम् ।

स्वीयानां मुदितामृतेन हृदयं संतर्पयन्तं सदा

राधाकेलिकथासु संततरतं ध्यायामि कृष्णाभिधम् ॥ ४ ॥

(नान्यन्ते)

सूत्रधारः—अलमतिव्याहृतेन । अद्य खलु बल्लवविलासिनीभिर्विनि-
द्रारविन्दवैदनामोदिपरिमलवाहिनीभिः पद्मिनीभिरिव विलोभ्यमानमानस-
हंसस्य श्रीवृषभानुनन्दिनीपादपद्मरजोरञ्जितोपान्तेन मायूरमुकुटेनालंकृत-
मौलेः समदकलहंसकामिनीकुलकोलाहलेन पुलिनवलयेन सुखरमेखलया
परिगतनितम्बबिम्बेनेव विराजितायास्तपनतनयाया वैलावनान्तलतामण्डपेषु
समारब्धकन्दर्पकेलिकलाकलापस्य यशोदानन्दयोर्नयनानन्दजननस्य त्रिभु-
वनविलोभनीयाभिनवकिशोरवयसः श्रीराधामोहनस्य वृन्दारण्यान्तर्गतानां
विहारवनस्थलीनामवलोकनसुखमनुभवितुमनेकदेशान्तरादुपस्थितेन साधु-
जनवृन्देन समाहूय सादरमभिहितोऽस्मि । यथा—अस्मत्प्रियसुहृदातिप्र-
बलया भगवद्भक्त्या कायस्थकुलावतंसतामुपगतेन जह्नुकन्यकाकालिन्दीतीरा-
वलग्रे मध्यदेशशिरःशेखरभूते सुवर्णशेखरनाम्नि नगरे समवाप्तपराध्य-
जन्मना श्रीमथुरादासेन या विरचिता विदग्धजनहृदयकुमुदानन्दैककौ-
मुदी वृषभानुजा नामापूर्वनाटिका सा भवताभिनेतव्या । यावन्नेपथ्यवि-
धानं रचयित्वा यथासमीहितं समाचरामि । (परितो विलोक्य । सानन्दम् ।)
अये, सुहृद्भूयिष्ठेयं परिषत्कौतुकापहृतचित्तवृत्तिर्लक्ष्यते । सर्वथा तस्य

१. 'अस्मिञ्छ्लोके श्रीकृष्णस्य, श्रीकृष्णदासाख्यस्य गुरोश्च श्लेषेण वर्णनम्' इति क-
पुस्तकटिप्पणी. २. 'वदनाभिः पद्मिनीभिः' ख. ३. 'श्रीमद्वृष' ख. ४. 'रुन्दम्' ख.
५. 'स्तीरान्तचालितलता' ख. ६. 'तदुपतिष्ठे । (अञ्जलिं बद्धा) भो ब्रजेन्द्रनन्दन-
लीलामृतरसाविष्टचित्तचञ्चरीकाः, क्षणं दत्तावधाना भवत । सोऽहं रङ्गतरङ्गनामधेयो

कवेरमृतरसनिष्यन्दिसूक्तीनां चरितार्थता । स्थाने चास्तकलाकलापविन्या-
सविलासानां प्रवृत्तिरिति । (पुनः सर्वतो विलोक्य । साशङ्कम् ।) ननु तस्य कवे-
र्धर्मानभिज्ञः कश्चिदिह न भवेत् । (विचिन्त्य ।) भवतु ।

ये वाञ्छन्ति भवच्छिदच्छमतयो ज्ञानं परं मुक्तये
ते सायुज्यपदं व्रजन्तु सुतरां श्रान्ताः स्वविस्मारकम् ।
ये वैकुण्ठपतेश्च वासवसतौ स्निग्धाः स तैः सेव्यता-
मेते तत्सुहृदो जयन्ति रसिका राधाधवाराधने ॥ ९ ॥

तदिदानीं गृहं गत्वा जायामाहूय रङ्गमङ्गलानि संपादयामि । (परिक्रम्य ने-
पथ्याभिमुखमवलोक्य च ।) आर्ये, इतस्तावत् ।

(प्रविश्य)

नटी—अज्जउत्त, इअस्सि । आणवेदु अज्जो को णिओओ अणु-
चिद्दीअदु त्ति । (क)

सूत्रधारः—आर्ये, वृषभानुजाप्रयोगाभिनयविलोकनाय कुतूहलिनः
पारिपदाः । हृतहृदयोऽस्मि सहजसुहृदामेतेषां प्रीतिप्रकर्षेण प्रेमपुरःसरेण
च सततमालापेनेति ।

कदा वृन्दारण्ये नवघननिभं नन्दतनयं
परीतं गोपीभिः क्षणरुचिमनोज्ञाभिरभितः ।
गमिष्यामस्तोषं नयनविपयीकृत्य कृतिनो
वयं प्रेमोद्रेकस्खलितगतयो वेपथुभृतः ॥ ६ ॥

तेन हि सत्त्वरमारभ्यतां गीतकमहोत्सवः ।

नटी—(साश्चर्यम् ।) अज्जउत्त, देसन्तरादो आअदेहिं एदेहिं सह पढम-

(क) आर्यपुत्र, इयमस्मि । आज्ञापयत्वार्यः को नियोगोऽनुष्ठीयतामिति ।

नटस्तेन कविना कृतामभ्यर्थनामुदाहर्तुकामः । (प्रणिपत्य ।) प्रयोगबन्धः सरसः कवीनां दृष्टो
भवद्विर्वहुशः सुकान्तः । गुणेन शून्योऽपि मम प्रबन्धः कृष्णप्रसङ्गादवलोकनीयः ॥ (सर्वतो
निर्वर्ण्य ।) इति ख-पुस्तकपाठः ।

१. 'तद्धर्मानभिज्ञः' ख. २. 'मेवंप्रायेणालापेन' ख. ३. 'संगीतक' ख.

दंसणेण जेव्व कुदो दे ईरिसी पीई संवुत्ता । जं अज्ज भोजणादिअं वि
णाहिणन्दसि । (क)

सूत्रधारः—आर्ये, कुत ईदृशी प्रीतिः संवृत्तेत्यलमाशङ्कितेन । यतः ।

हेतुनैसर्गिकः कोऽपि प्रीतेर्यदि न वर्तते ।

मालती मधुरास्तीति मधुपः केन शिक्ष्यते ॥ ७ ॥

(नेपथ्ये ।)

साधु भरताधिराज, साधु । सत्यमेवैतत् । कः संशयः । (‘हेतुनैसर्गिकः
कोऽपि’ (१।७) इति पठति ।)

सूत्रधारः—(समाकर्ण्य । नेपथ्याभिमुखमवलोक्य च ।) आर्ये, किमत्र का-
लातिपातेन । नन्वेष विरचितवृन्दावेषः समागत एव ममान्तेवासी मधुर-
प्रियो गृहीततत्सहचरीवनरक्षिकाभूमिकश्च सखा मे रङ्गमङ्गलः । तदावा-
मपि गत्वा रङ्गप्रवेशाय संनद्धीभवावः ।

(इति निष्क्रान्तौ ।)

इति प्रस्तावना ।

(ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टा वृन्दा वनरक्षिका च ।)

वृन्दा—सत्यमेवैतत् । कः संशयः । (‘हेतुनैसर्गिकः कोऽपि’ इति पुनः पठति ।)
अन्यथा राधाकृष्णयोः कुमुदिनीकुमुदवान्धवयोरिव कथं तादृशी प्रीतिः ।
(क्षणं विमृश्य ।) सखि वनरक्षिके, मयाप्यस्मिन्व्यतिकरे किञ्चिदिव साधु
विहितम् ।

वनरक्षिका—आवेदेदु भवदी कथं विअ । (ख)

वृन्दा—सखि, समाकर्ण्यताम् । गता यदृच्छयाहं वृषभानुगोपनिके-
तनम् । तत्तनयां राधां सुमृष्टमणिकुट्टिमे प्राङ्गणैकप्रदेशे कन्यकासहस्रमध्य-

(क) आर्यपुत्र, देशान्तरादागतैरैतैः सह प्रथमदर्शनेनैव कुतस्त ईदृशी
प्रीतिः संवृत्ता । यदद्य भोजनादिकमपि नाभिनन्दसि ।

(ख) आवेदयतु भगवती कथमिव ।

वर्तिनीं कुमारीभावोचितानेकलीलारसमनुभवन्तीं परिस्फुरन्त्या निजाङ्गकान्त्या काञ्चनमयीमिव कुर्वतीं स्वपरिसरभुवं विदूरादेवावलोक्य मनसि कृतवत्यस्मि ।

वनरक्षिका—तदो तदो । (क)

वृन्दा—इयं हि

आत्मानुरूपरमणीयगुणेन तन्वी

सौदामिनीव रुचिरेण नवाम्बुदेन ।

नन्दात्मजेन सह येन लभेत योगं

यतः स एव निपुणोऽत्र मया विधेयः ॥ ८ ॥

वनरक्षिका—भवदि, तुह मुहचन्दादो विणिग्गदं इमं राहामोहणमिहुणस्स अण्णोण्णव्वइअरकधासुधारसं सुदिसुत्तिआएहिं समापिवन्तीं आमूलादो आकण्णेदुं तुवरेदि मं तुवाणुग्गहजणितो मनोरहो । (ख)

वृन्दा—

अत्रान्तरे स वृषभानुरुपाजगाम

श्रुत्वा ममागमनमाशु तयानुयातः ।

वत्से समानय करौ सबहुप्रणामं

तामित्यभाषत ततश्च मया स उक्तः ॥ ९ ॥

महाभाग, किमायासयसि महानुभावामेनाम् । यतः ।

इयमतिललिताङ्गी रोचिपामग्रभूमिः

कुसुमशरजयश्री रूपसीमान्तलेखा ।

ब्रजपतितनयस्य प्रेमपात्री भवित्री

भवति तव नितान्तं वाञ्छितानां विधात्री ॥ १० ॥

(क) ततस्ततः ।

(ख) भगवति, तव मुखचन्द्राद्विनिर्गतमिमं राधामोहनमिथुनस्यान्योन्यव्यतिकरकथासुधारसं श्रुतिशुक्तिकाभ्यां समापिवन्तीमामूलादाकर्णयितुं त्वरयति मां तवानुग्रहजनितो मनोरथः ।

वनरक्षिका—भगवति, सा महानुभावा राधिकैतदाकर्ण्य ततः कीदृशी संवृत्ता । (क)

वृन्दा—मुग्धतया स्नेहरसानभिज्ञापि सा मदभिहितमुपश्रुत्य मुहुः श्रुतिपरिसरं प्रियवचनमाकर्णयितुमिवोपगतेन तिर्यगपाङ्गेन चक्षुषा मामवलोकयन्ती तत्कालोपजातलज्जयेव किञ्चिदवनतमुखी स्थिता ।

वनरक्षिका—अथ गोकुलेन्द्रनन्दनस्य वि अनुरागो केन विधिना समुल्लासितो भवदीष्ट । (ख)

वृन्दा—सखि, श्रूयताम् । तदाहमिति चिन्तितवती । यदेनां महाभागां स्पृशतीव लज्जादिभावः कृतकृत्याहं संप्रति गोकुलं गत्वा बल्लवेन्द्रनन्दनस्यापि कर्णपथमुपनयाम्यप्रतिममाधुरीं दधानं राधाभिधानं केनचित्प्रसङ्गेन ।

वनरक्षिका—तदो तदो । (ग)

वृन्दा—ततो मुहूर्तादिव गोकुलमुपगत्य कलरुतैरुन्मत्तमधुकरकुलैरभ्यर्थ्यमानमकरन्दस्योपवनसहकारस्य वेदिकायां क्षणं स्थित्वा सविस्मयं तस्य प्रदेशस्य रामणीयकं निरूपितवत्यसि । तथा हि ।

किञ्चिद्वैदूर्यस्य द्युतिमभिनवैः शाद्वलचयैः

क्वचित्सद्यः सूतैस्तरुकिसलयैर्विद्रुमरुचिम् ।

क्वचिन्मुक्ताकारान्ति सितमुकुलकैर्यत्परिसरे

हरत्येपा भूमिर्नयनसुभगं गोकुलमिदम् ॥ ११ ॥

अपि च ।

यस्योपान्ते तपनतनयातीरमासाद्य वत्सा

वीताशङ्कैः सह खगमृगैर्मन्दमन्दं चरन्ति ।

(क) भगवति, सा महानुभावा राधिकैतदाकर्ण्य ततः कीदृशी संवृत्ता ।

(ख) अथ गोकुलेन्द्रनन्दनस्यापि अनुरागः केन विधिना समुल्लासितो भगवत्या ।

(ग) ततस्ततः ।

१. 'रमणीयतां' ख. २. 'प्रतानैर्दूर्वाणां क्वचिदमलनीलोत्पलरुचं' ख.

गोशालाभिर्वहुभिरभितः कल्पिताभिः किलोच्चैः

प्राकारस्य श्रियमविरलां यच्च कामं विभर्ति ॥ १२ ॥

धन्याः खल्वेते यदत्र गोपरूपधारिणो मुनय इव विगतान्याभिलाषचिन्ताः
प्रेमोपरक्तचेतसः सततमस्य नन्दसूनोर्निमेषपराङ्मुखेन चक्षुषा मुखपङ्कजमा-
पिबन्तो निवसन्ति ।

वनरक्षिका—तदो तदो । (क)

वृन्दा—एवमादिकं चिन्तयन्त्यामेव मयि परिजनादुपलभ्य मदाग-
मनं गोपाधिपतिर्नन्दः सत्वरमुपागतः । सबहुमानं च मामितस्ततः संचर-
द्युवतिजनसहस्रमणिनूपुररवाहृतानां गृहदीर्घिकाकलहंससारसानां निनादै-
र्मनोहरम्, प्रस्फुरत्पताकाकोटिविलिखितनभस्तलाभिरायामिनीभिरुच्चैर्मणि-
स्तम्भसहस्रमुद्रहन्तीभिरतितुङ्गशालाभिरभिभूषितम्, देहलीवलयविनिर्मित-
नीलरत्नकिरणान्प्रमृष्टमणिकुट्टिमे प्राङ्गणे निपतितान्प्रत्यग्रदूर्वाप्रतानशङ्कया
सलीलमालिहद्भिश्चटुलवालवत्सशतैः समुपशोभितम्, कैश्चिद्रत्नभित्तिषु
संक्रान्तात्मप्रतिबिम्बकान्युद्वीक्ष्योद्वीक्ष्य कदाचित्समालिङ्गितुमायासितबा-
हुभिः कदाचिदन्तःशून्यं मुधा मुकुलीकृताङ्गुलिदलं करकमलं गृह्यतामेत-
दिति संज्ञया प्रहितमनन्तरमाकृष्योपहसद्भिः कदाचित्स्वयमुपरचितमुखभ-
ङ्गिविकारतयात्मानं विडम्ब्यमानमधिगम्य समुपजाताभिषङ्गमङ्गुल्या तर्ज-
यद्भिः कदाचित्स्वैरत्नमालिकालंकृतानि संभाव्य ससंभ्रमं निजकण्ठदेशं
सृष्टशब्दः कैश्चिदनुसृतभवनमृगशावकैः कैश्चिन्मुक्ताफलशकलप्रदानान-
न्दितकलहंसपोतकैः कैश्चिद्वनचरोपनीतदाडिमीफलप्रणयिभिरनेकलीलाम-
नोहरिभिर्गोपकुमारकैर्विराजितम्, समुन्नतस्तनतटप्रेङ्खोलितस्थूलमुक्ताफल-
दामभिः प्रचलत्कनकवलयानुविद्धविविधरत्नोन्मुखमयूखैर्नखत्विषा विभिन्नै-
र्व्योमाभोगं सेन्द्रायुधमिव कुर्वतीभिः सरभसान्दोलनसंक्षोभोत्सर्पितैर्विन्दुवि-
सरैर्दुर्दिनतामिवोत्पादयन्तीभिर्गोपवधूमिर्मथ्यमानदधिसमुज्जृम्भितेन तासां

(क) ततस्ततः ।

१. 'गोशालानां ततिभिरभितः कल्पितानां' ख. २. 'धन्यास्ते खलु येऽत्र सततं
नन्दसूनोर्मुख' ख. ३. 'च रत्न' ख.

च जघनतटास्फालनरणितमणिकिंकिणीझङ्काररवपीवरेण मङ्गलगीतिस्त्रिगन्ध-
गम्भीरसप्तस्वरोपबृंहितेन वियद्यापिना निर्घोषेण जलदसंपद्मुत्प्रेक्ष्य ससंभ्र-
ममुन्मुक्तकेकानां कलापिकदम्बकानां प्रमोदनतितैरलंकृतम्, अनेकशुकसा-
रिकाभिरुद्बुध्यमाणकृष्णाद्भुतचरित्रम्, एकदेशविनिहितैरनेकरसपूर्णेः सु-
वर्णरजतादिभाजनसहस्रैरुद्भासितम्, एकदेशे च मनोहारिणा क्रीडापर्वत-
केन विराजमानमेकदेशे च हुताशनमुपर्युपरि स्थापिताभिः पयःपरिपूरित-
पात्रपङ्क्तिभिर्दिवसेऽपि भुवि विस्फूर्जिततारकावलीभिरिव संशोभमानम्, सर्व-
सिद्धीनामुपत्तिस्थानभूतं स्वभवनं नीतवान् ।

वनरक्षिका—(स्वगतम् ।) अहो सप्तिरिअत्तणं णन्दगेहसस । अह वा
सअललोअणिवासो भअवं वासुदेवो सअं जत्थ पड्विसइ तत्थ किं अच्च-
रिअं । (प्रकाशम् ।) तदो तदो । (क)

वृन्दा—तस्यैवंविधस्याङ्गणमध्यभागेऽशेषभुवनश्रियः प्रासादस्येव पा-
रिजातस्याधस्तादलंकृतपद्मारागवेदिकां प्रस्फुरन्तीभिर्निजाभरणप्रभाभिरावृ-
तविग्रहां वनगमनकामं सुतं प्रहर्षगर्भस्त्रिगन्धमधुरैर्वचोभिरालयन्तीं तन्नभवतीं
यशोदाम्—(इति वागसमाप्तावेव ।)

वनरक्षिका—(प्रेमविशेषेण बाष्पपूरोपरुद्धकण्ठा कथंकथमपि ।) भअवदि,
ताए महाभाआए सिणेहसिणिद्धमहुरवअणस्सवणत्थं सवणाइं मे आउली-
होन्ति । ता वण्णेदु भअवदी । (ख)

वृन्दा—तद्यथा ।

त्वन्मुखाम्बुजविलोकनं विना नो मुहूर्तमपि नेतुमुत्सहे ।

त्वां कथं हि विपिनेऽनुवासरं प्रेष्य तात वत धारयाम्यसून् ॥ १३ ॥

(क) अहो सश्रीकत्वं नन्दगेहस्य । अथ वा सकललोकनिवासो भ-
गवान्वासुदेवः स्वयं यत्र प्रतिवसति तत्र किमाश्चर्यम् । ततस्ततः ।

(ख) भगवति, तस्या महाभागायाः स्नेहस्त्रिगन्धमधुरवचनश्रवणार्थं श्र-
वणौ मे आकुलीभवतः । तद्वर्णयतु भगवती ।

वनरक्षिका—(सविस्मयमात्मगतम् ।) हन्त, पआसिदो एत्थ पेम्मसंवल्लि-
दवच्छलरसो । (प्रकाशम् ।) तदो तदो । (क)

वृन्दा—(विलोक्य ।) भक्तिप्रवणेन मनसा प्रणामं ग(कृ)तवत्यस्मि ।

वनरक्षिका—तदो केण प्पसङ्गेण समक्खं पिदिरीणं कण्हस्स क-
ण्णावदंसीकिदं राहाअभिधानत्तवअं भवदीए । (ख)

वृन्दा—ततश्च समुचितातिथिसत्कारसंभारैरुपकल्पितोपचारां मां ब्र-
जेश्वरः सप्रश्रयम् 'कच्चित्कमुद्देश्यमनुगृह्येहागमनं भगवत्याः' इत्यपृच्छत् ।
ततश्चावनतकन्धराहं तदा तं प्रति 'भगवन्, अस्मिन्त्रजर्मण्डले संचरमाणाहं
राधाभिधां वृषभानुगोपतनयामतिशयशीलरूपसंपन्नां सर्वलक्षणोपेततयाति-
धीरप्रकृतितया च विडम्बयन्तीमिव श्रियं विलोक्य रूपमाधुर्यवयःसदृश-
तया तव सूनोरनुस्सरन्समुपजातदर्शनकुतूहला चात्रायाता' इत्यवदम् ।

वनरक्षिका—तदो तदो । (ग)

वृन्दा—अस्मिंश्चान्तरे समुदपादि महान्कलकलः । तमाकर्ण्येति चि-
न्तितं मया—यदेष आपूर्यमाणशङ्खसहस्ररैवपूरितदिक्चक्रवालं समभिहन्य-
मानभेरीमृदङ्गकाहलानकमन्द्रमाङ्गलिकनिध्वानमधुकरम् 'इदमागृह्यताम्,
इदमानीयताम्, इत एवागम्यताम्' एवंप्रायैर्गोपकुमाराणां ससंभ्रमालोपैर्मु-
खरितरथ्यामुखं समुल्लसति कोलाहलः । तत्तर्कयामि वनमभि प्रस्थितः
कृष्णः ।

वनरक्षिका—तदो तदो । (घ)

(क) हन्त, प्रकाशितोऽत्र प्रेमसंवल्लितवात्सल्यरसः । ततस्ततः ।

(ख) तदा केन प्रसङ्गेन समक्षं पित्रोः कृष्णस्य कर्णावतंसीकृतं राधा-
भिधानस्तवकं भगवत्या ।

(ग) ततस्ततः ।

(घ) ततस्ततः ।

१. 'मण्डले कौतुकेन संचर' ख. २. क-पुस्तके नास्ति. ३. 'खापूरित' ख.

वृन्दा—तदा च परिक्रम्यावलोक्य तं निर्व्याजसुन्दरं मेनसि विचारित-
वत्यसि । तथा हि ।

भूषाविभूषणमपि स्फुरदङ्गकान्त्या

माङ्गल्यमेतदिति यं जननी यशोदा ।

प्रायः प्रसाधितवती न तु दीप्तिबुद्ध्या

सोऽयं सुहृत्परिवृतः समुपैति कृष्णः ॥ १४ ॥

(वनरक्षिका सप्रेमातिशयं तत्पादयोः पतति ।)

वृन्दा—(पादावाक्षिप्य ।) सखि, इदानीं गत्वा कार्यान्तरमनुतिष्ठावः ।

(इति निष्क्रान्ते ।)

इति विष्कम्भकः ।

(ततः प्रविशति श्रीकृष्णः प्रियालापश्च ।)

कृष्णः—(स्वगतम् ।) हन्त, यस्या अभिधानमात्राकर्णनादेवाकुलीभूतं
चेतः परवशतामुपैति । दुर्लभदर्शनां तामनालोक्य कथमात्मानं विनोद-
यिष्ये तावत् । भवत्वेवम् । (प्रकाशम् ।) सखे प्रियालाप ।

प्रियालापः—आणवेदु भवं । (क)

कृष्णः—

सरुद्धा न भवेदियं समुदितैर्यावत्सुहृन्मण्डलै-

वृन्दारण्यविहारभूमिरभितस्तावत्पुरस्ताद्वयम् ।

वीक्ष्यैनां सफलप्रसूनसुभगां भृङ्गाङ्गनानिःस्वनां

नृत्यासक्तशिखण्डिमण्डिततरुं तृप्तिं व्रजामो मुदा ॥ १५ ॥

प्रियालापः—साहु भणिदं पिअवअस्सेण । अण्णो वि को वि अधि-
अदररमणिज्जो कोदुअविसेसो तस्सिं पदेसे संभावीअदि त्ति । (ख)

कृष्णः—(साभिलाषम् ।) क इव ।

(क) आज्ञापयतु भवान् ।

(ख) साधु भणितं प्रियवयस्येन । अन्योऽपि कोऽप्यधिकतररमणीयः
कौतुकविशेषस्तस्मिन्प्रदेशे संभाव्यत इति ।

१. 'प्रकृतिमधुरं' ख. २. 'मनस्येवं' ख.

प्रियालापः—सुदं कखु मए—एदेसु महुवासरेसु विसहाणपुरादो भाणुणन्दिणीमज्जणव्वदेसेण मअणमहूसवं माणेदुं पभादे राहापमुहो कुमारिआअणो वुन्दाडइणिउज्जवीहिआसंणिवेसं आअच्छदि । (क)

कृष्णः—(सस्पृहम् ।) ततस्ततः ।

प्रियालापः—तहिं उण वालतमालविडवमूले पडिड्ढाविदकुसुमाउ-हसस णिवत्तिदपूआसक्कारो विविहसुउमारकुसुमेहिं अत्ताणअं मण्डिअ जहा-सुहं लीलारसं च णिव्विसिअ सघरमगं अलंकरेदि त्ति । (ख)

कृष्णः—(सपुलकमात्मगतम् ।) कथितमम्बातातयोः समीपे भगवत्या वृन्दयाप्येतत्संबन्धि रहस्यम् । निवेदयति च निमित्तं किंचिदुच्छ्रसितेन मम बाहुरिति सत्वरमनुसरामि तावत् ।

प्रियालापः—(कृष्णं किंचिदन्यादृशमालोक्यात्मगतम् ।) गाढं उक्कण्ठदो लख्खीअदि एसो । होदु । एवं दाव । (प्रकाशम् ।) भो वअस्स, कथं दाणिं मं उवेक्खिअ तूणीभूदो सि तुमम् । (ग)

कृष्णः—किमपि चिन्तयता मया न संभावितोऽसि ।

प्रियालापः—(विहस्य ।) सुदिमग्गेण हिअए पविट्टं विसहाणुकुमारिअं चिन्तअता त्ति किं ण भणसि । (घ)

(क) श्रुतं खलु मया—एतेषु मधुवासरेषु वृषभानुपुरतो भानुनन्दिनीमज्जनव्यपदेशेन मदनमहोत्सवं मानयितुं प्रभाते राधाप्रमुखः कुमारिकाजनो वृन्दाटवीनिकुञ्जवीथिकासंनिवेशमागच्छति ।

(ख) तत्र पुनर्बालतमालविटपमूले प्रतिष्ठापितकुसुमायुधस्य निर्वर्तितपूजासत्कारो विविधसुकुमारकुसुमैरात्मानं मण्डयित्वा यथासुखं लीलारसं च निर्विश्य स्वगृहमार्गमलं करोतीति ।

(ग) गाढमुत्काण्ठतो लक्ष्यत एषः । भवतु । एवं तावत् । भो वयस्य, कथमिदानीं मामुपेक्ष्य तूष्णींभूतोऽसि त्वम् ।

(घ) श्रुतिमार्गेण हृदये प्रविष्टां वृषभानुकुमारिकां चिन्तयतेति किं न भणसि ।

१. 'श्रुतं तथा तावद्भगवतीवृन्दामुखात् । अयमप्येवं वदति' ख. २. 'जिह्व किं (एव किं)' ख.

कृष्णः—(स्वगतम् ।) लक्षितोऽस्मि धूर्तेन बटुना । (स्मित्वा प्रकाशम् ।)
तदविलम्बेनैवादेशय वृन्दाटवीमार्गम् ।

प्रियालापः—(परिक्रम्य ।) एदु एदु पिअवअस्सो । एदं कखु णादिदूरे
रमणिज्जं वुन्दावणम् । (क)

कृष्णः—(परिक्रामन् । पुरो विलोक्य सहर्षम् ।) अहो अभिरामता वृन्दार-
ण्यस्य । वयस्य, पश्य पश्य ।

इदं मधुरगीतिभिर्मधुकराङ्गनानां सखे
कलापिकुलनर्तितैः पिककदम्बकोलाहलैः ।

लतानववधूलसत्किसलयानुरागोद्गमै-

र्ममागमनमङ्गलं परितनोति मन्ये वनम् ॥ १६ ॥

अपि च ।

भृङ्गालीनयनैर्निमेषविमुखं दूरात्समालोक्य मा-

मानन्दाश्रुजलं स्रवन्ति विगलन्माध्वीकविन्दुच्छलात् ।

आह्वानं मलयानिलप्रचलितैः शाखाग्रहस्तैश्च मे

सप्रेम प्रथयन्त्युपायनफलैर्नम्राः किलैते द्रुमाः ॥ १७ ॥

तद्वृन्दावननिवासिनां मनोरथसिद्धये त्वरिततरमुपगच्छावः ।

प्रियालापः—(सस्मितम् ।) कधं अत्तणो वि मणोरहसिद्धी फुडं
ण कहीअदि । (ख)

कृष्णः—(स्मित्वा ।) अलं परिहास्येन । गच्छाग्रतः ।

(प्रियालापो नाध्येन तथा करोति ।)

कृष्णः—(परिक्रम्य समन्ततो निरूप्य ।) सखे प्रियालाप, परिश्रान्तोऽस्मि ।
मुहूर्तकमेतेषु मधुमासकुसुमसमृद्धिमधुपानमत्तमधुकरनिकरमधुरझङ्कारमु-
खरेषु मज्जदङ्गनाजनकदम्बनयनाञ्जनप्रसरसंपर्कतयातितरां श्यामायमानैः

(क) एत्वेतु प्रियवयस्यः । एतत्खलु नातिदूरे रमणीयं वृन्दावनम् ।

(ख) कथमात्मनोऽपि मनोरथसिद्धिः स्फुटं न कथ्यते ।

संसर्पितसीमन्तसिन्दूरप्रवाहलोहितीकृतैः स्तनतटावगलितनवकुङ्कुमपङ्कपुञ्ज-
पिञ्जरितैरतिविमलतया प्रतिमागतैरम्बरतलोलसितैरिवेन्द्रायुधशतैस्तरङ्गले-
खानिवहैः संशोभिते यमुनाम्भसि समुन्मिषत्कुवलयकह्लारमकरन्दविन्दुनि-
कुरम्बर्करम्बितमतिशिशिरशीकरासौरमुद्रहता लुलितपल्लवाङ्गुलिलतालास्य-
लीलोपदेशदक्षेण दक्षिणानलेन संसेवितेषु लतानिकुञ्जेषु परिश्रममपन-
यावस्तावत् ।

प्रियालापः—(अपवार्य १) कुदो तस्सि कण्णारअणे समुप्पण्णाणुरा-
अस्स दे परिस्समावणअणम् । (प्रकाशम् १) जं भवं आणवेदि । (क)

(उभौ परिक्रम्योपविशतः १)

(नेपथ्ये १)

चम्पअलदे, उवहर कुसुमाइं । (ख)

प्रियालापः—(पुरः कर्णं दत्त्वा किञ्चिदिव परिवर्तितकन्धरो नातिप्रकाशम् १)
तुवरदु तुवरदु पिअवअस्सो । इमास्सि माहवीमण्डवे मुद्धकण्णआणं मिदु-
सहो सुणीअदि । (ग)

(कृष्णः समुपसृत्य लतारन्ध्रे किञ्चिदाकुञ्चितचक्षुः सहर्षकौतुकं स्थितो विलोकयति १)

(ततः प्रविशति ससखीजना राधा १)

राधा—हला तमालिए, कुसुमावचअणिमित्तं गदा मे पिअसही च-
म्पअलदा अज्ज वि ण पडिणिउत्ता । (घ)

(क) कुतस्तस्मिन्कन्यारत्ने समुत्पन्नानुरागस्य ते परिश्रमापनयनम् ।
यद्भवानाज्ञापयति ।

(ख) चम्पकलते, उपहर कुसुमानि ।

(ग) त्वरयतु त्वरयतु प्रियवयस्यः । अस्मिन्माधवीमण्डपे मुग्धकन्यानां
मृदुशब्दः श्रूयते ।

(घ) हला तमालिके, कुसुमावचयनिमित्तं गता मे प्रियसखी चम्पक-
लताद्यापि न प्रतिनिवृत्ता ।

(प्रविश्य पुष्पपूर्णपर्णपुटहस्ता सस्मिता)

चम्पकलता—पिअसहि राहे, दिट्ठिआ वडूसे । कुसुमिदा दाणि
णो मणोरहलदा । (क)

राधा—(सञ्चूभङ्गम् ।) अइ कीरिसो मणोरहो । (ख)

चम्पकलता—जदि कुतूहलं तदो अवहिदं सुणादु पिअसही । अज्ज
णिसावसाणे दिट्ठो को वि सिविणो मए । विसुमरिदो आसि । (ग)

राधा—तदो तदो । (घ)

चम्पकलता—संपदं कुसुमावचअकिदे परिक्रमन्तीएँ कावि सुवण्ण-
जूहिआ तमालसंगदा पुलोइदा । (ङ)

(राधा सलज्जमिव स्मेरमुखी तमालिकां सत्तेहं विलोकयति ।)

(चित्तज्ञा)

तमालिका—(चम्पकलतां प्रति ।) सहि, तदो किम् । (च)

चम्पकलता—सरिसदंसणेण मे सिमिदिपहं आरोहिदो त्ति । (छ)

प्रियालापः—(स्वगतम् ।) दृढं विमुद्धो कखु एसो राहारूवलावण्णविब्भ-
मेहिं एत्थ । भोदु । एव्वम् । (समीपतरमागत्योत्सर्पितमुखः साकूतम् ।) भो वअस्स,

(क) प्रियसखि राधे, दिष्टया वर्धसे । कुसुमितेदानीं नो मनोरथलता ।

(ख) अयि, कीदृशो मनोरथः ।

(ग) यदि कुतूहलं तदावहितं शृणोतु प्रियसखी । अद्य निशावसाने
दृष्टः कोऽपि स्वप्नो मया । विस्मृत आसीत् ।

(घ) ततस्ततः ।

(ङ) सांप्रतं कुसुमावचयकृते परिक्रामन्त्या कापि सुवर्णयूथिका तमालसं-
गता प्रलोकिता ।

(च) सखि, ततः किम् ।

(छ) सदृशदर्शनेन मे स्मृतिपथमारोहितोऽस्ति ।

चिरं इह द्विदेण तुए जं एवं पुलोईअदि इन्दीवलकोमलं लोअणजुअलं दे अलसत्तणं नो वअच्छदि । (क)

कृष्णः—(किंचिद्विवर्त्याव्यक्तमिव ।) सखे, ब्रवीमि भूतार्थम् ।

गच्छति न तृप्तिमेतत्सुललितमस्याः समापिबद्रूपम् ।

नयनयुगं मम नूनं प्रतिसमुपैति सफलतां चैवम् ॥ १८ ॥

प्रियालापः—(किंचिद्विवर्णतामापाद्यमानं तन्मुखं निर्वर्ण्योपजातकारण्यमिवात्मगतम् ।) हन्त, लक्ष्मीकिदो दाणिं लद्धावसरेण कुसुमाउहेण राहारूवस्स अत्तणो अमोघप्पहरणस्स कोमलङ्गओ एसो । (प्रकाशम् ।) अध सुदं सव्वं इमाणं मन्तिदम् । (ख)

कृष्णः—सखे, मधुरमासां मन्त्रितम् । तदन्यदपि श्रोतुमिच्छामि तावत् ।

राधा—(आत्मगतम् ।) अवि णाम वदेदि इअं तं जेव्व दुल्लहजणं मं अहिकरिअ जो भअवदीए वुन्दाए तदो तादस्स समीवे पसङ्गेण अभिहिदो आसि । (दक्षिणतराक्षिस्पन्दोपदर्शितेन शुभनिमित्तेन सप्रत्याशमिव) होदु । पुच्छेमि दाव । (प्रकाशम् ।) कथं विअ । (ग)

चम्पकलता—(मनाग्भावानुविद्धं तदाकारं विभाव्य । साकृतम् ।) सहि, फलेण जेव्व जाणिस्ससि । पुणरुत्तेण किम् । (विचिन्त्य ।) अह वा कधइस्सम् । सुणाहि । इमांसि जेव्व अदिमुत्तलदामण्डवपरिसरे तुमं किल कस्स वि अणु-

(क) दृढं विमुग्धः खल्वेष राधारूपलावण्यविभ्रमैरत्र । भवतु । एवम् । भो वयस्य, चिरमिह स्थितेन त्वया यदेवं विलोक्यते इन्दीवरकोमलं लोचनयुगलं तेऽलसत्वं नो अपगच्छति ।

(ख) हन्त, लक्ष्मीकृत इदानीं लब्धावसरेण कुसुमायुधेन राधारूपस्यात्मनोऽमोघप्रहरणस्य कोमलाङ्गक एषः । अथ श्रुतं सर्वमासां मन्त्रितम् ।

(ग) अपि नाम वदेदियं तमेव दुर्लभजनं मामधिकृत्य यो भगवत्या वृन्दया तदा तातस्य समीपे प्रसङ्गेनाभिहित आसीत् । भवतु । पृच्छामि तावत् । कथमिव ।

ववल्हहस्स समीवे णवजलहरस्स विज्जुल्लदा विअ जह तमालविडवसंगत्ता
सुवण्णजूहिआ लदा सोहमाणा सुहं कीलन्ती चिद्धसि त्ति । (क)

कृष्णः—(आत्मगतम् ।) कष्टं भोः । मम हि

स्वप्नेनोदीरितं सरूयाः श्रुत्वा श्रुतिसुखावहम् ।

आशाबन्धेन सौत्सुक्यं किञ्चिदुच्छ्वसितं मनः ॥ १९ ॥

किं च ।

तथाप्येषाभिधानेन धन्यं कमभिधास्यति ।

इति संशयमापन्नं धृतिं न प्रतिपद्यते ॥ २० ॥

प्रियालापः—(सहर्षोद्वेगमात्मगतम् ।) जं अवि एदाए उदाहिदं जं अवि
तं अणणसाहारणं पिअवअस्सस्स जेव्व सरूवम् । तह वि जइ से^१ अभिधाणं
फुडं कहिदं भवे । (उपसत् । प्रकाशम् ।) भो वअस्स, दिट्ठिआ वड्डसे । सुदं
पिअवअस्सेण से वअणम् । तक्केमि भवं जेव्व वल्लहो त्ति । (ख)

कृष्णः—(सोच्छ्वासम् ।) नीचैः ।

प्रसन्नस्ते तर्को यदपि मम चेतोऽपि नितरां

तमेवार्थं सत्यं कलयति सखेऽतीव मधुरम् ।

तथाप्यस्या अङ्गं निरुपममथो मे वपुरिदं

न किञ्चित्सादृश्यं लभत इति कृत्वास्मि विधुरः ॥ २१ ॥

प्रियालापः—(विहस्य ।) अदो खलु तुए अणणवद्दं समारद्धम् । (ग)

(क) सखि, फलेनैव ज्ञास्यसि । पुनरुक्तेन किम् । अथ वा कथयिष्ये । शृणु
अस्मिन्नेवातिमुक्तलतामण्डपपरिसरे त्वं किल कस्याप्यनुरूपवल्हभस्य समीपे
नवजलधरस्य विद्युल्लतेव यथा तमालविटपसंगता सुवर्णयूथिका लता शोभमा-
ना सुखं क्रीडन्ती तिष्ठसीति ।

(ख) यदप्येतयोदाहृतं यदपि तदनन्यसाधारणं प्रियवयस्यस्यैव स्वरू-
पम् । तथापि यद्यस्या अभिधानं स्फुटं कथितं भवेत् । भो वयस्य, दिष्ट्या
वर्धसे । श्रुतं प्रियवयस्येन तस्या वचनम् । तर्कयाभि भवानेव वल्लभ इति

(ग) अतः खलु त्वयानन्यवृत्तं समारब्धम् ।

१. 'मुहादो (मुखात्.)' इत्यधिकम् ख.

राधा—(सप्रणयकोपम् ।) सहि, जा लदा तुए सिविणे तह पुलोइदा सा चम्पअलदा, ण उण सुवण्णजूहिआ । तुमं कखु अत्तणो मणोगदं सिविणे वि पेक्खसि त्ति । अलं अलीओवहासेण । उवणेहि पूआउवअरणाइं तमाल-मूले । (क)

(नेपथ्ये ।)

आणत्तम्हि महादेवीए जह—हज्जे वसुमदिए, वच्छं मे राहिअं सिग्घं गदुअ आणेहि त्ति । ता कहिं दाणिं पेक्खिस्सं तं भट्टदारिअम् । (ख)

राधा—(समाकर्ण्य । नेपथ्याभिमुखमवलोक्य च ।) हला चम्पअलदे, एसा दुट्टचेडी वसुमदिआ समाअदा । उट्टेहि । अम्भासमीवे गदुअ तुरिदं जेव्व मअणपूआत्थं आअमिस्सम्ह । (ग) (इति सह सखीभिः परिक्रामति ।)

कृष्णः—(सदुःखातिशयम् ।) सखे प्रियालाप, तावदावामपि गत्वा गो-कुलपरिसरादायान्तं गोव्रजं परिपालयावः ।

प्रियालापः—अथ किम् । (घ)

कृष्णः—(लतारन्ध्रे विलोक्य सोच्छ्वासम् ।)

गच्छन्ती स्वनिकेतं मनसिजभवनप्रदीपिकेवैपा ।

हरति ममेन्द्रियवृत्तिं शरदिव हंसावलीं प्रसभात् ॥ २२ ॥

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।)

इति मथुरादासेन विरचितायां श्रीवृषभानुजानामनाटिकायां प्रथमोऽङ्कः ।

(क) सखि, या लता त्वया स्वप्ने तथा विलोकिता सा चम्पकलता, न पुनः सुवर्णयूथिका । त्वं खलवात्मनो मनोगतं स्वप्नेऽपि प्रेक्षस इति । अलमलीको-पहासेन । उपनय पूजोपकरणानि तमालमूले ।

(ख) आज्ञप्तास्मि महादेव्या यथा—हज्जे वसुमतिके, वत्सां मे राधिकां शीघ्रं गत्वा आनयेति । तत्कुत्रेदानीं प्रेक्षिष्ये तां भर्तृदारिकाम् ।

(ग) हला चम्पकलते, एषा दुष्टचेटी वसुमतिका समागता । उत्तिष्ठ । अम्भासमीपे गत्वा त्वरितमेव मदनपूजार्थमागमिष्यामः ।

(घ) अथ किम् ।

द्वितीयोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति सवनरक्षिका वृन्दा ।)

वृन्दा—(समन्तादवलोक्य । स्वगतम् ।)

कुसुमपरिमलेनामोदितालिलैतानां

वलितकिसलयानां लास्यलीलोपदेष्टा ।

लुलितकमलवृन्दः शीकरासारवोढा

मृदुमलयसमीरो वाति वैभातिकोऽयम् ॥ १ ॥

(उर्ध्वमवलोक्य ।)

मञ्जिष्ठारुणदीधितिर्मधुकरैर्माङ्गल्यगीतिस्तुतः

कोकाह्लादपटुः सरोरुहवनं प्रीत्या समुज्जृम्भयन् ।

लोकालोककरः करैश्च तमसां स्तोमं समुत्सारय-

न्नारोहत्युदयाचलं रविरयं बन्धूककन्दुच्छविः ॥ २ ॥

(मुहूर्तकामिव स्थित्वा । प्रकाशम् ।) सखि वनरक्षिके, दूरोदितो भगवान्सह-
स्रदीधितिः । किं नागतो गोचारणाय गोकुलेन्द्रनन्दनः ।

वनरक्षिका—भवदि, जह अदूरे को वि मन्तेदि तह तकेमि कन्हो
संणिहिदो भविस्सदि त्ति । वणरक्खाए गच्छह्म । (क)

(इति निष्क्रान्ते ।)

इति प्रवेशकः ।

(ततः प्रविशति सप्रियालापः श्रीकृष्णः ।)

प्रियालापः—भो वअस्स, माहवीमण्डवसमीवे पुणो वि महुरालावो
सुणीअदि । तक्केमि मअणपूआत्थं आअच्छदि राहिआ । एहि । इमिणा
लदावीहिआमग्गेण सिग्घं गदुअ तस्सि तमालमूले अन्तरिदा भविअ
चिट्ठम्ह । (ख)

(क) भगवति, यथादूरे कोऽपि मन्त्रयति तथा तर्कयामि कृष्णः सं-
निहितो भविष्यतीति । वनरक्षायै गच्छावः ।

(ख) भो वयस्य, माधवीमण्डपसमीपे पुनरपि मधुरालापः श्रूयते ।

कृष्णः—ततः किम् ।

प्रियालापः—तहिं किल उवहसिदमअणसहससो भवं पूआवलिप्प-
णई भोदु । एका तु ममाब्भत्थणा । (क)

कृष्णः—(किंचित्स्मत्वा ।) कथयतु भवान् ।

प्रियालापः—गोवडुणपूआवलं विअ सव्वं ण भच्छइस्ससि । बुभु-
क्खिदं मं वि सुमरिस्ससि । (ख)

कृष्णः—(विहस्य ।) नायं परिहाससमयः । विशाग्रतः ।

(प्रियालापस्तथा कृत्वा सभयं प्रतिनिवृत्त्य कृष्णमालिङ्गति ।)

कृष्णः—सखे, किमिति कातरोऽसि ।

प्रियालापः—णिविडान्धआरा क्खु एसा लदावीहिआ । ण सक्कुणोमि
अगो गमिदुम् । अणेअसूरसमद्दुदी तुमं अहं विअ विअदभओ भविअ अ-
ग्गदो होहि । (ग)

कृष्णः—(सस्मितम् ।) धिञ्जूर्खं, आत्मगतं भयमपि निरूपयसि ।
(इति परिक्रामन्पुरो निभाल्य ।) सोऽयं तमालद्रुमः । य एष

लतासमालिङ्गितविग्रहो दधत्स्फुरत्प्रसूनैः स्फुटरोमविक्रियाम् ।

द्रवन्मधुस्वेदलवैर्विभूषितो व्यनक्ति कामं किल कामिनः श्रियम् ॥ ३ ॥
यावदस्य मूले निलीय परिपालयावस्तत्समागमम् ।

(तथा कुरुतः ।)

तर्कयामि मदनपूजार्थमागच्छति राधिका । एहि । अनेन लतावीथिकामार्गेण
शीघ्रं गत्वा तस्मिन्स्तमालमूलेऽन्तरितौ भूत्वा तिष्ठतव ।

(क) तत्र किलोपहासितमदनसहस्रो भवान्पूजावलिप्रणयी भवतु ।
एका तु ममाभ्यर्थना ।

(ख) गोवर्धनपूजावलिभिव सर्वं न भक्षयिष्यसि । बुभुक्षितं मामपि स्मरिष्यसि ।

(ग) निविडान्धकारा खल्वेषा लतावीथिका । न शक्तोम्यग्रे गन्तुम् । अने-
कसूर्यसमद्युतिस्वमहमिव विगतभयो भूत्वाग्रतो भव ।

कृष्णः—(सविषादम् ।) सखे प्रियालाप,

अदूरे खलु वासन्तीमण्डपः स इति स्फुटम् ।

न जाने प्रणयिन्या मे विलम्बः कथमादृतः ॥ ४ ॥

प्रियालापः—तेण हि किं वि अग्गे णिगदुव णिरूवइस्सं दाव । (क)

कृष्णः—यद्भवते रोचते ।

(प्रियालापो नाञ्च्येन तथा कृत्वा पुनः प्रविश्य परीहासेन विषादमूक इव
नमितमुखस्तिष्ठति ।)

कृष्णः—(सशङ्कम् ।) सखे, किमित्यवनतमुखस्तूर्ण्णीं स्थितोऽसि ।

प्रियालापः—ण मे जीहा एत्थ पडिवअणं आमन्तितुं फुडइ । (ख)

कृष्णः—(सनिःश्वासम् ।)

दर्शनपदमुपयाता यदवधि मदिरायतेक्षणा सहसा ।

तदवधि हृदयेनाहं मदनेषुभयादिवोन्मुक्तः ॥ ५ ॥

(इति मनसिजपीडां रूपयति ।)

प्रियालापः—(सव्यथमात्मगतम् ।) गुरुआहिलासेण पीडितो क्खु एसो ।
अलं दाणिं परिहासक्कीलाए । (विहस्य ।) पिअवअस्स, मुञ्चेहि विसादम् ।
माहवीमण्डवादो पत्थिदा क्खु सा इध ज्जेव्व आअच्छदि । एसो हं पुणो वि
अण्णेसिटुं गच्छहि । (ग)

कृष्णः—(दूराद्विसर्पन्तं कमपि मधुरध्वनिमाकर्ण्य सवितर्कमात्मगतम् ।)

वासन्तीमधुपानमत्तमधुपध्वानः किमुज्जृम्भते

किं वा हंसकदम्बकूजितमिदं दूरात्समुत्सर्पति ।

(क) तेन हि किमप्यग्रे निर्गल्य निरूपयिष्यामि तावत् ।

(ख) न मे जिह्वात्र प्रतिवचनमामन्त्रितुं स्फुरति ।

(ग) गुरुकाभिलाषेण पीडितः खल्वेषः । अलमिदानीं परिहासक्री-
डया । प्रियवयस्य, मुञ्च विषादम् । माधवीमण्डपात्प्रस्थिता खलु सा इत
एवागच्छति । एषोऽहं पुनरप्यन्वेष्टुं गच्छामि ।

आं ज्ञातं मणिनूपुरध्वनिरयं मद्बलभायाः स्फुटं

दृश्यन्ते हि दिशस्तदङ्गकरुचा हेमाम्बुसिक्ता इव ॥ ६ ॥

(प्रियालापः कृष्णस्य मुखं निरीक्ष्य यथोक्तसंपादनाय निष्क्रान्तः ।)

(ततः प्रविशति सखीभिः परिवारिता राधा ।)

राधा—हला चम्पअलदे, अज्ज वि ण संगिहिदो भोदि सो त-
मालओ । (क)

चम्पकलता—अग्गदो एव्व एसो किं ण आलोअदि भोदी । (ख)

(राधा विलोक्य परिक्रामन्ती तदालवालपरिसरे स्थिता ।)

प्रियालापः—(तासां दृक्पथं वञ्चयित्वा । प्रविश्य । कृष्णं चालयति ।) भो व-
अस्स, दिट्ठिआ पात्थितसिद्धिए वड्डुसे । (अङ्गुल्या दर्शयन् ।) पेक्ख
दाव णम् । (ग)

(उभौ निलीय स्थितौ विलोकयतः ।)

चम्पकलता—(तमालं राधां च विलोक्य । साकृतम् ।) सहि, का दाणिं
तमालमूले ट्ठिदा सुवण्णजूहिआ लदा विअ पडिभादि । (घ)

कृष्णः—(स्वगतम् ।) युक्तमुक्तं चम्पकलतया । (सस्पृहमुद्गीक्ष्य ।)

धन्यस्त्वमसि तमाल स्पृष्टस्तन्व्या लतावदनया यत् ।

अद्य स्थावरजन्मा जातस्त्वं जंगमादधिकः ॥ ७ ॥

राधा—(सभ्रूभङ्गम् ।) हला, पच्चक्खेण चम्पअलदा तुमं अलीओवमाए
मं विडम्बअन्ती ण लज्जसि । (ङ)

चम्पकलता—सहि, जो जहिं जुज्जदि सो एव्व तहिं उवमं ल-
हेदि त्ति । (च)

(क) हला चम्पकलते, अद्यापि न संनिहितो भवति स तमालकः ।

(ख) अग्रत एवैष किं नालोकयति भवती ।

(ग) भो वयस्य, दिष्ट्या प्रार्थितसिद्ध्या वर्धसे । प्रेक्षस्व तावदेनाम् ।

(घ) सखि, केदानीं तमालमूले स्थिता सुवर्णयूथिका लतेव प्रतिभाति ।

(ङ) हला, प्रत्यक्षेण चम्पकलता त्वमलीकोपमया मां विडम्बयन्ती
न लज्जसे ।

(च) सखि, यो यत्र युक्तः स एव तत्रोपमां लभत इति ।

प्रियालापः—(श्रुत्वा सहर्षम् ।) पिअवअस्स, दिट्ठिआ लद्धफलो सि । किं अज्ज वि दे संसओ । (क)

कृष्णः—सखे, अभिनन्दनीयं ते वचः । तथापि तद्दुर्लभतामाकलय्य दुराशंसि मनः प्रत्ययं न समुपगच्छतीति ।

संनिहितेऽपि दुरापे वस्तुनि मनसोऽनवाप्तविषयस्य ।

भवति न संशयनाशो बहुशोऽप्याश्वास्यमानस्य ॥ ८ ॥

प्रियालापः—(सप्रणयकोपम् ।) किं अदिट्ठपुव्वस्स दे सज्जातले आअदिअ उवविसदि । अलं परिदेविदेण । जह तुए पुलोइदा सा जइ सकिदपि पुलोअइस्सदि तुमम् । (ख)

कृष्णः—(स्मित्वा ।) ततः किम् ।

प्रियालापः—तदो कखु सफलप्पात्थणो भविअ मम तक्किदं सुमरिस्ससि । (ग)

कृष्णः—(विहस्य ।) अत एव त्वं प्रियालापः ।

चम्पकलता—हला राहे, कथं णिउत्तरा चिट्ठसि । (घ)

(राधानाकार्णितकेनैव सखीभिरुपनीतैर्गन्धपुष्पादिभिः कुसुमायुधं समभ्यर्चयति ।)

सर्वाः—(सप्रणाममञ्जलिं बद्धा ।) भवअं कुसुमाउह, सिग्वं ज्जेव्व वरं देहि णो पिअसहीए । (ङ)

कृष्णः—सखे, पश्चादागमिष्यति भवान् । अहं तावदात्मानं दर्शयामि । (परिक्रम्योपसृत्य च ।) भोः, कौऽत्र वरं प्रार्थयते ।

(क) प्रियवयस्य, दिष्ट्या लब्धफलोऽसि । किमद्यापि ते संशयः ।

(ख) किमदृष्टपूर्वस्य ते शय्यातले आगत्योपविशति । अलं परिदेवितेन । यथा त्वया विलोकिता सा यदि सकृदपि विलोकयिष्यति त्वाम् ।

(ग) तदा खलु सफलप्रार्थनो भूत्वा मम तर्कितं स्मरिष्यसि ।

(घ) हला राधे, कथं निरुत्तरा तिष्ठसि ।

(ङ) भगवन्कुसुमायुध, शीघ्रमेव वरं देहि नः प्रियसख्याः ।

सर्वाः—(ससंभ्रमम् ।) अज्ज, ण को वि । एदाए णो पिअसहीए अची-
अदि भअवं मणोहवो । (क) (इति सस्मितं राधां दर्शयन्ति ।)

राधा—(प्रणयकोपकलिलां दृष्टिं स्मेरमुखे सखीजने निपात्य तिर्यगपाङ्गेन चक्षुषा
तन्मुखमवलोकयन्ती । स्वगतम् ।) जह अस्स दंसणादो अणीस ह्वि सहिअ-
अस्स तह तक्केमि इमिणा तेण दुल्लहजणेण होदव्वम् । (ख)

कृष्णः—(राधामुपेत्य ।) अयि, कीदृशे वेरेऽभिलाषो वर्तते ।

(राधा शृङ्गारलज्जामभिनीय ससाध्वसमधोमुखी तिष्ठति ।)

चम्पकलता—(तथाभूतामुपलक्ष्य । जनान्तिकम् ।) हला तमालिए, को वि
इमो सिहिसिहण्डसेहरो मणिकण्णपूरंसुजालेण दुदीएण विअ सपल्लवविवि-
हकुसुमत्तवकावदंसेण पडिफलिदकवोलफलओ आअदविलोअणेहिं दमिद-
प्पवरइन्दीवरप्पहो सहजारुणेण अहरविम्बेण अहरीकिदं विहुमलदं लज्जाएँ
अण्णवे णिमण्णं हिअए अवहारिअ विअ किदमहुरस्मिदो अदित्थूलमुत्ता-
हलहारलदाए अलंकिदे उरोदेसे हिरण्णहुदिपीदकोसेआंसुअं वसाणो ली-
लारविन्देण सणाहीकिददक्खणकरकमलो रूवसमुच्चएण मम्महसदस्स वि
विमोहणो मुहचन्दादो महुसंमिदाइं महुराहिजादक्खराइं उच्चारअन्तो अहि-
णवकिसोरदिवाकिदी अङ्गलावण्णप्पहापूरेण कालिन्दीजलसङ्कं समुप्पाअ-
अन्तो जह इमाए पिअसहीए मणोमीणं वलेण कक्खदिव्व तह तक्केमि
सो कन्हो एसो । अण्णहा से मणोहरणे को अण्णो समत्थो । जेण इमं
पेक्खिअ मणोहवसरपढमप्पहारपीडाए विअ जणिदसीक्कारा उम्भिसस्सेदवि-
न्दु इन्दुसुन्दरमुही णिरन्तरणिपइदसरणिवहेण विअ समुभग्देण रोमञ्चजालेण
आचिदतणूलदा अविरलोच्छसिदसमीरणेण असकिदअवणीअमाणअंसुअप-

(क) आर्य, न कोऽपि । एतया नः प्रियसख्यार्च्यते भगवान्मनोभवः ।

(ख) यथास्य दर्शनादनीशास्मि स्वहृदयस्य तथा तर्कयाम्यनेन तेन
दुर्लभजनेन भवितव्यम् ।

१. एतदारभ्य 'निपात्य' इत्यन्तः ख-पुस्तके त्रुटितः. २. 'ऽवसरे' ख. ३. 'तथा-
भूतां तां कृष्णं चावलक्ष्य' ख. ४. 'विभ (एव) ख. ५. 'आअदत्ति' ख.

ह्रवा सद्भसेण वेवमाणकरकमला लज्जाए वक्तुमसक्ता लक्खीअदि एसा ।
तह ज्जेव एसो वि विअदणिमेसं इमं पिअसहिं पुलोअअन्तो आलिहिदो
विअ चिट्ठदि । (क)

तमालिका—सहि, अहं वि एवं विभावेमि । (ख)

चम्पकलता—(कृष्णमुपेत्य ।) अज्ज, भवदो दंसणेण ज्जेव उवलद्धो
वरो । को उण अवरो वरो । भविस्सदि । (ग)

राधा—(सप्रणयकोपम् ।) हँला, जाणेमि । किं पि वक्कं मन्तेसि । ता इदो
गमिस्सम् । (घ) (इति गन्तुमिच्छति ।)

(क) हला तमालिके, कोऽप्ययं शिखिशिखण्डशेखरो मणिकर्णपूरांशुजा-
लेन द्वितीयेनेव सपल्लवविविधकुसुमस्तवकावतंसेन प्रतिफलितकपोलफलक
आयतविलोचनाभ्यां दमितप्रवरेन्दीवरप्रभः सहजारुणेनाधरत्रिम्बेनाधरीकृतां
विद्रुमलतां लज्जयार्णवे निमग्नां हृदयेऽवधार्येव कृतमधुरस्मितोऽतिस्थूलमु-
क्ताफलहारलतयालंकृत उरोदेशे हिरण्यद्युतिपीतकौशेयांशुकं वसानो ली-
लारविन्देन सनाथीकृतदक्षिणकरकमलो रूपसमुच्चयेन मन्मथशतस्यापि
विमोहनो मुखचन्द्रान्मधुसंमितानि मधुराभिजाताक्षराणि उच्चारयन्नभिनवकि-
शोरदिव्याकृतिरङ्गलावण्यप्रभापूरेण कालिन्दीजलशङ्कां समुत्पादयन्वथास्याः
प्रियसख्या मनोमीनं बलेन कर्षतीव तथा तर्कयामि स कृष्ण एषः । अन्यथास्या
मनोहरणे कोऽन्यः समर्थः । येनेमं प्रेक्ष्य मनोभवशरप्रथमप्रहारपीडयेव
जनितसीत्कारा उन्मिषत्स्वेदात्रिन्दुरिन्दुसुन्दरमुखी निरन्तरनिपतितशरनिवहेनेव
समुद्रतेन रोमाञ्चजालेनाचिततनूलताविरलोच्छ्रितसमीरणेनासकृदपनीयमा-
नांशुकपल्लवा साध्वसेन वेपमानकरकमला लज्जया वक्तुमशक्ता लक्ष्यत
एषा । तथैवैषोऽपि विगतनिमेषमिमां प्रियसखीं विलोकयन्नालिखित इव तिष्ठति ।

(ख) सखि, अहमप्येवं विभावयामि ।

(ग) आर्य, भवतो दर्शनेनैवोपलब्धो वरः । कः पुनरपरो वरो भविष्यति ।

(घ) हला, जानामि । किमपि वक्त्रं मन्त्रयसे । तदितो गमिष्यामि ।

(नेपथ्ये महान्कलकलः ।)

अद्य भोः कृष्णमालोकयद्भिर्गोसमूहैरसकृदुच्चैरिवाहूयमानैरपि पदे स्थित्वा स्थित्वा मुहुः पश्चान्मुहुः पुरतोऽर्पितदीनदृष्टिभिरनुपजातपरिचयैरि-
वातिव्याकुलतामुपनीता वयं यावदस्मिन्नपि लतामण्डपे प्रियालापद्वितीयं तं
प्रियवयस्यमन्वेषयामस्तावत् ।

(सर्वाः ससंभ्रममाकर्णयन्ति ।)

कृष्णः—(स्वगतम् ।) हन्त, एते गोपाला नूनं मदन्वेषणाय समा-
गताः । (उच्चैः ।) सखे प्रियालाप, अग्रतो भूत्वा निवर्तयैतान् ।

प्रियालापः—तह । (क) (इति नाट्येन निष्क्रान्तः ।)

चम्पकलता—अज्ज, एदिणा कोलाहलेण अह्माणं हिअए संभमो
संवुत्तो । ता आणवेदु भवं णो घरगमणत्थम् । (ख)

कृष्णः—(सुनिःश्वस्य ।) यद्येवमभिरोचते भवतीभ्यस्तत्सुखेन गम्यतां
पुनः समागमाय ।

(सर्वाः परिक्रामन्ति ।)

राधा—(गमनभङ्गमभिनीय परावृत्त्य स्थित्वा ।) हला चम्पअलदे, णिपइदो
एत्थ मम हारलदामज्जदो महाणीलमणी । अण्णेसेहि दाव णम् । (ग)

कृष्णः—(स्वगतम् ।)

उपकृतं सखिहारलते त्वया यदनया मदिरेक्षणया वयम् ।

स्मितसुधावलितैर्नयनाञ्चलैश्चलितया परिवृत्य निरूपिताः ॥ ९ ॥

चम्पकलता—(कृष्णं राधां चावलोक्य तथान्वेषयन्ती साकूतम् ।) सहि,
एहि । गच्छह । दुल्लहो दाणिं सो णीलमणी । (घ) (इति कृष्णं भूयोऽव-
लोक्य स्मितं करोति ।)

(क) तथा ।

(ख) आर्य, एतेन कोलाहलेनास्माकं हृदये संभ्रमः संवृत्तः । तदाज्ञापयतु
भवान्नो गृहगमनार्थम् ।

(ग) हला चम्पकलते, निपतितोऽत्र मम हारलतामध्यतो महानीलमणिः ।
अन्वेषय तावदेनम् ।

(घ) सखि, एहि । गच्छावः । दुर्लभ इदानीं स नीलमणिः ।

(राधानालोकितकेनैव विमनस्केव तिष्ठति ।)

चम्पकलता—(हारं निरूप्य ।) सहि, दोसो तुज्ज हिअअस्स जेव्व । (क)

राधा—कथम् । (ख)

चम्पकलता—जं सोक्कण्ठेण इमो मणी हारमज्जे ण विभावीअदि त्ति । (ग)

राधा—अइ असंबद्धजप्पिणि, कहिं सोक्कण्ठेण । (घ)

चम्पकलता—(सोत्प्रासम् ।) घरं पडि । (ङ)

राधा—(सभ्रूभङ्गम् ।) हला, जाणेमि दे वक्कभणिदाइं । ता गमिस्सम् । (इति कृष्णं सस्पृहं स्पृशन्ती सोच्छ्वासं सह सखीभिः प्रस्थिता ।) (च)

कृष्णः—(सवियोगदुःखम् । स्वगतम् ।)

भूयोऽपि मे नयनयोः पथि सुन्दरी सा

यास्यत्यशेषभुवनश्रियमादधाना ।

लज्जां विजित्य किमहो न धृता पटान्ते

पूर्वं मया तदधुनालमतिप्रलापैः ॥ १० ॥

(सुनिःश्वस्य ।) य एकः प्रियालापो मे मनोविनोदनायासीत्सोऽपि न जाने कथं विलम्बते ।

(ततः प्रविशति प्रमुदितः प्रियालापः ।)

प्रियालापः—ही ही भोः, किदं कखु मए जं पिअवअस्सेण आणत्तम् । दाणिं उण सिग्घं गटुअ तं पेक्खिस्सम् । (परिक्रम्य पुरोऽवलोक्य सहर्षम् ।) दि-

(क) सखि, दोषस्तव हृदयस्यैव ।

(ख) कथम् ।

(ग) यत्सोत्कण्ठेनायं मणिर्हारमध्ये न विभाव्यत इति ।

(घ) अयि असंबद्धजल्पिनि, कुत्र सोत्कण्ठेन ।

(ङ) गृहं प्रति ।

(च) हला, जानामि ते वक्त्रभणितानि । तद्गभिष्यामि ।

द्विआ इष जेव आअच्छदि एसो पिअवअस्सो । जाव उवसप्पामि णम् ।
 (ईषद्विदूरादेव निरूप्यात्मगतम् ।) एसो पभादचन्दविपाण्डुरं मुद्धाणणं दधानो
 ओणदित्तिमिददिट्ठी अलसवल्लिदसरीरो हिअअण सह किं पि मन्तअन्तो
 विअ मणसो मे हरिसं विसादं च उप्पादेदि । तक्केमि ताए विसहाणुकुमारि-
 आए अवहरिदं से मणोरअणं सुणहिअओ जेण संजादो । (समुपस्य ।) जेट्टु
 जेट्टु पिअवअस्सो । (क)

कृष्णः—(उद्धीक्ष्य ।) किं प्रियालापः । सखे, एह्येहि । चिरविरहितं
 मां परिष्वजस्व ।

प्रियालापः—जं आणवेदि भवं । (नाट्येन तथा कुर्वन् । ससंभ्रममपस्य ।)
 पिअवअस्स, ससिसहस्ससीअलो वि भवं । संपदि किं मम जेव विरहेण ।
 अण्णस्स कस्स वि वा अदिमेत्तं संदावं उव्वहदि । अहवा विणिज्जिदरइ-
 विठभमा जा विसहाणुकुमारिआ तुअ लोअणपहं पउत्ता तं उद्विसिअ तुह
 उण अङ्गलावण्णेहिं अवहीरिदो समुप्पण्णाणुसओ विअ कुसुमाउहो तुमं
 णिहहदि । (ख)

(कृष्णोऽवनतमुखस्तिष्ठति ।)

प्रियालापः—भो, अलं लज्जाए । इमस्स मन्दमारुदन्दोलणपङ्णम-

(क) ही ही भोः, कृतं खलु मया यत्प्रियवयस्येनाज्ञप्तम् । इदानीं पुनः शीघ्रं
 गत्वा तं प्रेक्षिष्ये । दिष्ट्या इत एवागच्छत्येष प्रियवयस्यः । यावदुपसर्पाम्ब्येनम् ।
 एष प्रभातचन्द्रविपाण्डुरं मुग्धाननं दधानोऽवनतिस्तिमितदृष्टिरलसवल्लितश-
 रीरो हृदयेन सह किमपि मन्त्रयन्निव मनसो मे हर्षं विषादं चोत्पादयति । तर्क-
 यामि तथा वृषभानुकुमारिकयापहतमस्य मनोरत्नं शून्यहृदयो येन संजातः ।
 जयतु जयतु प्रियवयस्यः ।

(ख) यदाज्ञापयति भवान् । प्रियवयस्य, शशिसहस्रशीतलोऽपि भवान् ।
 संप्रति किं ममैव विरहेण । अन्यस्य कस्यापि वातिमात्रं संतापमुद्ब्रहति । अ-
 थवा विनिर्जितरतिविभ्रमाया वृषभानुकुमारिका तव लोचनपथं प्रवृत्तातामुद्दिश्य
 तत्र पुनरङ्गलावण्यैरवधीरितः समुत्पन्नानुशय इव कुसुमायुधस्त्वां निर्दहति ।

हुसीअरसुरहिसीअलपरिसररत्तासोअविडवस्स वेदिआ उवरि खणं उववि-
सिअ परिस्सममवणएटु भवं । अहं एत्थ पडीआरं चिन्तेमि । (क)

(उभौ परिक्रम्योपविशतः ।)

(प्रियालापो हस्ताभ्यां शिरः पिधाय निमीलितलोचनश्चिन्तां नाटयति ।)

(नेपथ्ये कलकलः ।)

प्रियालापः—(कर्णं दत्त्वा ।) पिअवअस्स, एदे गोवाला समाअदा ।
उट्टेहि । अत्तणो सुभदंसणेण अमिओवमेण महुरालावेण च इमाणं परिस्समं
अवणेहि । (ख)

कृष्णः—(ससंभ्रममुत्थाय ।) कैते कैते ।

(ततः प्रविशन्ति गोसमूहैरनुगम्यमाना गोपालाः । सर्वे विदूरादेव कृतजयशब्दाः
सरभसमुपेत्य कृष्णं परिष्वजन्ते । गावोऽप्यमृतसंभवां तद्विरं निशम्य प्रेमगभितैर्हम्बारवैः
पूरितदिगन्तराः परिक्षरत्क्षीरधाराभिर्भुवि क्षीरप्रवाहं दर्शयन्त्यः स्तिमितोर्ध्वकर्णा दूरवि-
स्फारितैर्हर्षोपजातासुलवप्रूतैर्विलोचनैस्तं विलोकितवत्यः ।)

कृष्णः—(उत्कलिकावेशेनाकुलीक्रियमाणहृदयः क्षणमिव स्थित्वा सप्रेमसंभाविता-
न्गोपालान्प्रति ।) भवन्तोऽस्मिन्मणीये प्रदेशे क्रीडारसमनुभवन्तु । अहं ता-
वदस्यां माधवीमण्डपपरिसरभुवि किमपि कार्यान्तरमतिवाहयामि । (इति
प्रियालापं पश्यन्समुत्थाय व्यवस्यति गन्तुम् ।)

प्रियालापः—(अपवार्य ।) राहागदोक्कण्ठाक्खित्तहिअअस्स दे परिदे-
विदं विणा किं तत्थ विवित्ते अरण्णे कज्जन्तरम् । (प्रकाशम् ।) कहिं दाणिं
पत्थीअदि पिअवअस्सेण । (ग)

कृष्णः—सखे, तामेव प्रियासंचारैरतिपवित्रीभूतां भूमिमभिगम्य

(क) भोः, अलं लज्जया । अस्य मन्दमारुतान्दोलनप्रकीर्णमधुशीकरसुर-
भिशीतलपरिसररक्ताशोकविटपस्य वेदिकोपरि क्षणमुपविश्य परिश्रममपन-
यतु भवान् । अहमत्र प्रतीकारं चिन्तयामि ।

(ख) प्रियवयस्य, एते गोपालाः समागताः । उत्तिष्ठ । आत्मनः शुभदर्शने-
नामृतोपमेन मधुरालापेन चैषां परिश्रममपनय ।

(ग) राधागतोत्कण्ठाक्षिप्तहृदयस्य ते परिदेवितं विना किं तत्र विवित्ते-
ऽरण्ये कार्यान्तरम् । कुत्रेदानीं प्रस्थीयते प्रियवयस्येन ।

तत्पादपदव्यादिचिह्नैर्दृशौ विलोभयामि तावत् । (परिक्रम्याग्रतो नीचैर्निरूपयन् ।
सरोमोद्धेदम् ।) सखे, पश्य पश्य ।

पदसंततिस्तदीया स्फुटमिह मध्ये गतालिपदवीनाम् ।

परिवर्तिताग्रभागैः कथयति मयि साभिलाषतां तस्याः ॥ ११ ॥

प्रियालापः—भो वयस्स, लीलाविणोदे जह पढमं दे मणो आसि
दाणिं तह ण दीसइ।तक्केमि धण्णाए ताए उवरि अदिमेत्तं दे पेम्मम्।(क)

कृष्णः—(सुनिःश्वस्य ।)

कुतः प्रेमलवोऽप्यस्ति खले मे हृदये किल ।

सुन्दरीं तामनालोक्य यदहं प्राणिमि प्रिय ॥ १२ ॥

प्रियालापः—तं ज्जेव्व सुन्दरं खलु जं भवदो विमोहं उप्पादेदि ।(ख)
(उभावुपविशतः ।)

कृष्णः—(सस्पृहम् ।) सखे प्रियालाप, चिन्तितः प्रतीकारो भवता ।

प्रियालापः—(साटोपं कर्णे ।) चिन्तितो चिन्तितो । किं पि पारितोसि-
अं गेण्हिअ कधइस्सम् । (ग)

(कृष्णो विहस्याङ्गुलीयकं दातुमुद्यतः ।)

प्रियालापः—(स्मितं कृत्वा ।) सुणादु पिअवअस्सो । असेसलोअसु-
न्दरीहिअअहारी भवं जाए लोअणमभं गदो विरहपज्जुस्सुआए ताए किं
मुहुत्तअं वि आसासो समसुहदुक्खाओ सहीओ अ णु चिन्तअन्ति किं
तत्थ पडीआरम् । मा उत्तम्म । मम्महो ज्जेव्व दे वक्खवादी । (घ)

(क) भो वयस्य, लीलाविणोदे यथा प्रथमं ते मन आसीदिदानीं तथा
न दृश्यते । तर्कयामि धन्यायास्तस्या उपरि अतिमात्रं ते प्रेम ।

(ख) तदेव सुन्दरं खलु यद्भवतो विमोहमुत्पादयति ।

(ग) चिन्तितश्चिन्तितः । किमपि पारितोषिकं गृहीत्वा कथयिष्ये ।

(घ) शृणोतु प्रियवयस्यः । अशेषलोकसुन्दरीहृदयहारी भवान्यस्या
लोचनमार्गं गतो विरहपर्युत्सुकायास्तस्याः किं मुहूर्तकमप्याश्वासः समसुख-
दुःखाः सख्यश्च ननु चिन्तयन्ति किं तत्र प्रतीकारम् । मा उत्ताम्य । मन्मथ
एव ते पक्षपाती ।

कृष्णः—(स्मित्वा प्रियालापं समालिङ्ग्य ।) सखे, असंशयं प्रियालापो-
ऽस्ति ।

प्रियालापः—पिअवअस्स, का एत्थ पिआलावदा । ण केवलं एवं
भणीअदि, मए आकण्णिदं वि । (क)

कृष्णः—(सौत्सुक्यस्मितम् ।) आवेदयतु वयस्यः ।

प्रियालापः—तदो किं तुमं पेक्खिअ घरं गदा सा कुसुमाउहवाहा-
ए असुत्था संजादा । (ख)

कृष्णः—(सव्यथमिव स्वगतम्।)

हा हन्त सुन्दरि कथं कुसुमायुधस्य
त्वं पुष्पकोमलतरं वपुरुद्वहन्ती ।

सोढासि वज्रविशिखानतिदुर्विपह्या-

न्दुःखं ममात्र सुभगे द्विगुणत्वमेति ॥ १३ ॥

(प्रकाशम् ।) ततस्ततः ।

प्रियालापः—तदो सहीएहिं कामयमाणावत्थं तं उवलक्खिअ इहा-
णेदुं उवकप्पिदो कामलेहो । (ग)

कृष्णः—(सप्रत्याशम् ।) ततस्ततः ।

प्रियालापः—ता मा विसीद । अविलम्बेण जेव्व साहिअअंअमा इह
आअमिस्सदित्ति इमस्स रत्तासोअपाअवस्स मूलं समस्सिअ अलक्खिदसरीरा
होम । (घ)

(क) प्रियवयस्य, कात्र प्रियालापता । न केवलमेवं भण्यते, मयाकर्णितमपि ।

(ख) तदा किं त्वां प्रेक्ष्य गृहं गता सा कुसुमायुधबाधयास्वस्था संजाता ।

(ग) तदा सखीभिः कामयमानावस्थां तामुपलक्ष्य इहानयितुमुपकल्पितः
कामलेखः ।

(घ) तस्मा विषीद । अविलम्बितेनैव सा हृदयंगमेहागमिष्यतीत्यस्य-
रत्ताशोकपादपस्य मूलं समाश्रित्यालक्षितशरीरौ भवावः ।

(प्रविश्य गवां समीपात् ।)

सुबलः—भो वयस्स, गोसमूहो तुमं विना जलं नाभिणन्दति ।
गोष्ठगमणस्स वि संणिहिदो कखु कालो । ता आअच्छहु भवं । (क)

कृष्णः—(सनिःश्वासं प्रियालापं प्रत्यपवार्ये ।)

सा सौन्दर्यनिधिर्विलासभवनं मीनध्वजस्यापि वा
कान्तीनामधिदेवताधिकरणं माधुर्यसारस्य वा ।

तामुद्वीक्ष्य सखे तदादि गतवान्सर्वेन्द्रियाणामहं

सार्धं तद्गतमानसेन गलितोत्साहः किलानीशताम् ॥ १४ ॥

प्रियालापः—तह वि जह तह रामणिज्जम् । (ख)

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।)

इति मथुरादासनं विरचितायां श्रीवृषभानुजानामनाटिकायां द्वितीयोऽङ्कः ।

तृतीयोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति सखीकदम्बकेनानुगम्यमाना राधा ।)

(राधा असह्येन मान्मथविकारेण विह्वलीक्रियमाणा बलात्स्वाकारगुप्तिं रूपयन्ती गमन-
परिश्रमं संसूच्य स्थिता ।)

चम्पकलता—(स्वहस्तपल्लवेन तन्मुखपङ्कजात्स्वेदाम्भसः शीकरानपमृज्य ।
सनर्मस्मितम् ।) हला, अवरद्धं तुह णितम्बभरेण एत्थ । अध मा दे परि-
स्समो भोदु । संणिहिदो कखु तुह वीसामहेदुओ तमालरुक्खडो । जहिं
पच्चक्खीभूदो दे तिलोईमोहणो सो । (ग)

राधा—(सश्र्मङ्गम् ।) अइ, सो को । (घ)

(क) भो वयस्य, गोसमूहस्त्वां विना जलं नाभिनन्दति । गोष्ठगमनस्यापि
संनिहितः खलु कालः । तदागच्छतु भवान् ।

(ख) तथापि यत्र तत्र रमणीयम् ।

(ग) सखि, अपराद्धं तव नितम्बभरेणात्र । अथ मा ते परिश्रमो भवतु ।
संनिहितः खलु तव विश्रामहेतुकस्तमालवृक्षकः । यत्र प्रत्यक्षीभूतस्ते त्रिलो-
कीमोहनः सः ।

(घ) अयि, स कः ।

चम्पकलता—कोवणे, मा अण्णहा सङ्केहि । कामरूवो मोहणो
त्थि । (क)

राधा—(आत्मगतम् ।) किं लक्खिद्वहि एदाए । (प्रकाशम् ।) हला, ण
दे वअणं सुणिस्सम् । (ख) (इति गमनं नाटयति ।)

चम्पकलता—(कतिपयपदानि गत्वा पुरतस्तमालं विलोक्य राधां प्रति ।) हला,
सुहुत्तअं इह वीसमिअ अदूरे जा एसा पच्छाअसीअला कण्हस्स पुप्प-
वाडिआ णं अलंकरिअ फुल्लपल्लवेहिं मणो विणोदेहि । (ग)

(राधा सह सखीजनेन परिक्रम्य यथोक्तमनुतिष्ठति ।)

(ततः प्रविशति सप्रियालापः सत्वरं कृष्णः ।)

(सर्वाः ससंभ्रमं विलोकयन्ति ।)

राधा—(निभृतं निर्वर्ण्यात्मगतम् ।) हिअअ, समस्स समस्स । दाणिं मणो-
रहपहादो वि अदिलंहिदं दे चिन्तिदम् । (घ)

प्रियालापः—भोदि चम्पअलदे, कीस णिच्चं इमाए वाडिआए पुप्पाई
दीहिआए च पंअजाइं चोरिअ अप्पा अलंकरीअदि । (ङ)

कृष्णः—(सस्मितम् ।) सखे, अलमनेन प्रसङ्गेन । यतः पुंष्पेषुनतिर्नवयौ-
वनशालिनीनामासां केनापि निवारयितुं न शक्यते ।

चम्पकलता—(कृष्णस्य वक्रोक्तिमवधार्य प्रियालापं प्रति ।) अज्ज, जह
इमिणा तुह वअस्सेण गोउले बल्लवविलासिणीणं—(इत्यर्थोक्ते सलज्जमिव ति-
ष्ठति ।) (च)

(क) कोपने, मा अन्यथा शङ्क्य । कामरूपो मोहनोऽस्ति ।

(ख) किं लक्षितास्म्येतया । सखि, न ते वचनं श्रोष्ये ।

(ग) सखि, मुहूर्तकामिह विश्रम्यादूरे यैषा प्रच्छायशीतला कृष्णस्य
पुष्पवाटिका एनामलंकृत्य फुल्लपल्लवैर्मनो विनोदय ।

(घ) हृदय, समास्व समास्व । इदानीं मनोरथपथादप्यतिलङ्घितं ते चि-
न्तितम् ।

(ङ) भवति चम्पकलते, कस्मान्नित्यमस्या वाटिकायाः पुष्पाणि दीधि-
कायाश्च पङ्कजानि चोरयित्वा आत्मांक्रियते ।

(च) आर्य, यथानेन तव वयस्येन गोकुले बल्लवविलासिनीनाम् ।

१. पुष्पविषयिणी मतिः, कामविषयिणी नतिः.

प्रियालापः—अइ उम्मत्ते, किं अवरद्धं मम पिअवअस्सेण वल्लव-
विलासिणीणम् । (क)

चम्पकलता—(विहस्य ।) तुल्लेहिं सह घरं घरं हिण्डिअ दहि दुद्धं
चोरिदम्, तह अवरं वि जाणेसि । (ख)

कृष्णः—(साश्चर्यमात्मगतम् ।) कथमन्यतोऽनया धूर्तया नीतः स्वहृद्ग-
ताभिप्रायः ।

प्रियालापः—जइ इमाए तत्तभोदीए संगोइदाइं पुप्फपंअजाइं दंसे-
मि तदो किम् । (ग)

चम्पकलता—(साकूतम् ।) जइ इमाए वि हिअअं एत्थ केण वि अ-
च्चरिअविसेसेण चोरिदं ण भवे । (घ)

प्रियालापः—तदो किम् । (ङ)

चम्पकलता—तदो किम् । चोरिआ भविअ ओणदमुही चिट्ठे । (च)

(राधा सभ्रुभङ्गं सख्या मुखमालोकते ।)

कृष्णः—अयि सुतनु, कथं कुप्यसे । नन्वेतानि तवाङ्गान्येव चौर्यं
स्फुटं कथयन्ति । यतः ।

तवाननं सुन्दरि फुल्लपङ्कजं

स्फुटं जपापुष्पनिभस्तवाधरः ।

विनिद्रपद्मं तव लोचनद्वयं

तवाङ्गमन्यत्किल पुष्पसंचयम् ॥ १ ॥

(क) अयि उन्मत्ते, किमपराद्धं मम प्रियवयस्येन वल्लवविलासिनीनाम् ।

(ख) युष्माभिः सह गृहं गृहं गत्वा दधि दुग्धं चोरितम्, तथापरमपि
जानासि ।

(ग) यद्यनया तत्रभवत्या संगोपितानि पुष्पपङ्कजानि दर्शयेयं तदा किम् ।

(घ) यद्यस्या अपि हृदयमत्र केनाप्याश्चर्यविशेषेण चोरितं न भवेत् ।

(ङ) तदा किम् ।

(च) तदा किम् । चोरिका भूत्वावनतमुखी तिष्ठेत् ।

(राधा ससाध्वसमधोमुखी तिष्ठति ।)

कृष्णः—(स्वगतम् ।) अहो साध्वसेऽप्यस्याः परमा शोभा । तथाहि ।

कुवलयदललक्ष्मीं प्रेक्षितं पक्षमलाक्षया

ग्लपयति मधुबिन्दुव्यापृतेन्दोः कलङ्कम् ।

कलयति च मुखाब्जं स्वेदलेशोपरक्तं

भयमपि रमणीनां प्रायशो भूषणाय ॥ २ ॥

(नेपथ्ये ।)

पिअदंसणे, जाणेसि पिअसही राहिआ कहिं । भोअणत्थं तं पडिच्छदि
महादेवी । (आकाशे श्रुतिमभिनीय ।) किं वदसि—‘गदा सहीअणेण सह
वाडिआमग्गेण’ । ता कहिं दाणिं पेक्खिस्सं तं पिअसहिम् । (क)

चम्पकलता—(समाकर्ण्य । जनान्तकम् ।) हला तमालिए, एसा णाअ-
रिआ त्ति तक्केमि । (ख)

तमालिका—एवं णेदम् । (ग)

कृष्णः—(तदुदीरितं निशम्य सोद्वेगं नातिदूरे तमालतरुखण्डान्तरितो मदनानुर-
स्तामेव दिशमीक्ष्यमाणः प्रियालापं प्रति ।)

तां यावद्विनयोपचारमधुरैस्तैर्वचोभिः सखे

तद्भावं च सखीजनस्य हृदयं ज्ञात्वा करोम्युन्मुखीम् ।

तावन्नागरिकासमागमवशाद्दृष्टेर्यथावग्रहः

संजातः प्रतिबन्धको विधिक्वतः कोऽयं हहा प्रक्रमः ॥ ३ ॥

प्रियालापः—पिअवअस्स, अदिमेत्तं तवइ भअवं सहस्सरस्सी । मुहु-
त्तअं अस्सि तमालखण्डन्तरे उवविसह्म । (घ)

(क) प्रियदर्शने, जानासि प्रियसखी राधिका कुत्र । भोजनार्थं तां प्रती-
क्षते महादेवी । किं वदसि—‘गता सखीजनेन सह वाटिकामार्गेण’ । तत्कुत्रे-
दानीं प्रेक्षिष्ये तां प्रियसखीम् ।

(ख) सखि तमालिके, एषा नागरिकेति तर्कयामि ।

(ग) एवं नन्विदम् ।

(घ) प्रियवयस्य, अतिमात्रं तपति भगवान्सहस्ररश्मिः । मुहूर्तकमस्मिस्त-
मालखण्डान्तरे उपविशावः ।

कृष्णः—(ऊर्ध्वमवलोक्य ।) सत्यमर्धं गतो दिवसः । यतः ।

उत्तप्तोऽयमुरंगमः शिखितलच्छायां समालम्बते
वैरं साहजिकं विहाय स पुनर्मूलं तरोर्गच्छति ।

याचन्ते च जलं निकुञ्जभवने तृष्णातुराः सारिका-

स्तप्ते वारिणि पङ्कजानि मधुपास्त्यक्त्वाश्रयन्ते लताः ॥ ४ ॥

(उभौ परिक्रम्योपविशतः ।)

कृष्णः—सखे, तथा वियुक्तोऽहमिदानीं केन व्यापारेण दिवसमति-
वाहयिष्ये ।

प्रियालापः—(विहस्य ।) लोअणाइं णिमीलिअ ताए पणिधानेण । अ-
हवा सरूवं आलिहिअ दंसणसुहेण । (क)

कृष्णः—कुत्रेह लेखोपकरणानि ।

प्रियालापः—ण एदं तमालवत्तं केसरकुसुमाणं रसं अ । (ख)

कृष्णः—सम्यग्बोधितोऽस्मि । (नाद्येन गृहीत्वा लिखन् ।) यद्यपि वेपते
मेऽग्रहस्तः, तथापि कथंचिल्लिखामि । (इति लिखित्वा विलोकयन्सास्रम् ।)

मूर्तिर्मयात्र लिखिता दयिते तवेयं

रूपं यथा तव तथा च यथा कथंचित् ।

आलिख्यते कथमपाङ्गविलासलीला-

लावण्यमङ्गवलनं च सविभ्रमं ते ॥ ५ ॥

प्रियालापः—भो वअस्स, आलिहिता तुए एसा कथं दाणिं अस्सु-
जलेण दूसएसि णम् । (हस्तादपकृष्य स्वकक्षान्तरे निवेशयति ।) (ग)

कृष्णः—(परितो निर्वर्ण्य ।) किं परिणतो दिवसः । यथा ।

आवासोत्सुकपक्षिणः कलरुतं क्रामन्ति वृक्षालया-

न्कान्ताभाविवियोगभीरुरधिकं क्रन्दत्ययं कातरः ।

(क) लोचने निमील्य तस्याः प्रणिधानेन । अथवा स्वरूपमालिख्य
दर्शनसुखेन ।

(ख) नन्वेतत्तमालपत्रं केसरकुसुमानां रसश्च ।

(ग) भो वयस्य, आलिखिता त्वयैषा कथमिदानीमश्रुजलेन दूषयस्येनाम् ।

चक्राहो मधुपाः सरोजगहनं धावन्त्युलूको मुदं
धत्ते चारुणतां गतो रविरसावस्ताचलं चुम्बति ॥ ६ ॥

प्रियालापः—भो वअस्स, मा कविदागव्वं उव्वह । अहं वि इमं
वासवासावहूघरादो णिक्कामन्तं मिअलञ्छणं वण्णइस्सम् । (क)

कृष्णः—(सस्मितम् ।) यद्भवतेऽभिरोचते ।

प्रियालापः—(संस्कृतेन ।)

सुधारश्मिः सद्यस्तिमिरनिकरान्तं विरचय-
त्रलिन्देभ(म्भ):स्पन्दं शशिमणिसमुत्थं च वितरन् ।

उदेत्यादौ रक्ताम्बुजसमरुचिः कैरववने
प्रमोदं तन्वानो मधुपवनितागीतिमधुरम् ॥ ७ ॥

कृष्णः—(स्मित्वा ।) साधु वर्णितं वयस्येन । इदानीं गवां गोष्ठसं-
चारणाय गच्छावः ।

(इति निष्क्रान्तौ ।)

(ततः प्रविशति नागरिका ।)

नागरिका—(राधामुखमालोक्य । जनान्तिकम् ।) हला चम्पअलदे, कधं
उम्मणाअदि एसा पिअसही । (ख)

चम्पकलता—(स्वगतम् ।) तक्किदो चउराए इमाए वि से हिअअवु-
त्तन्तो । किं दार्णि एत्थ कधइस्सम् । होदु एव्वम् । (ग) (प्रकाशम् । अपवार्यं
संस्कृतेन ।)

आलीजनेषु सुतनुः सखि संप्रवृत्ते

कर्णं ददाति रतिकेलिकथाप्रसङ्गे ।

वालाजनेन पुरतोऽपि वितत्यमाने

लीलाविधौ च पुनरेव ददाति चित्तम् ॥ ८ ॥

(क) भो वयस्य, मा कवितागर्वमुद्वह । अहमपीमं वासवाशावधूगृहान्नि-
ष्क्रामन्तं मृगलाञ्छनं वर्णयिष्ये ।

(ख) सखि चम्पकलते, कथमुन्मनायते एषा प्रियसखी ।

(ग) तर्कितश्चतुरयानयाप्यस्या हृदयवृत्तान्तः । किमिदानीमत्र कथ-
यिष्ये । भवत्वैवम् ।

नागरिका—सहि, गूणं से हिअए भवदा कुसुमाउहेण वासो किदो, जं दुदीआ मिअङ्कलेहा विअ अदिकिसदाए लावणमेत्तसेसङ्गजट्टी सिदकेदअणिभेहिं सपुलअकवोलफलएहिं आपाण्डुरं मिलाअमाणपंअजं विअ आणणं उव्वहन्ती फन्दमाणाहरपल्लवा अदिपिअदंसणा पडिहादि । (प्रकाशम् ।) हला राहे, किंपि दुम्मणा भोदि त्ति अवहारिअ वेवइ मे हिअअम् । कहेहि पिअसहि, किं एत्थ कालणम् । (क)

चम्पकलता—सहि गाअरिए, मअरद्धजपूआप्पसङ्गेण एदाए अदिअपुव्वो अच्चरिअरूवो—(इत्यर्थोक्ते ।) (ख)

राधा—(स्वगतम् ।) गूणं एसा तं हिअअदइदं जणं वदिस्सदि । (इत्यङ्गुलीदलसंज्ञया वारयति ।) (ग)

चम्पकलता—तमालरूक्खओ दिट्ठो तदो आरहिअ अदिचइदा क्खु एसा । (घ)

राधा—(सानन्दमात्मगतम्) अदिणिउणत्तणेण पसङ्गान्तरं उवणीदा इमाए अत्तणो सरस्सई । (ङ)

नागरिका—हला, वण्णेहि तम् । (च)

(क) सखि, नूनमस्या हृदये भगवता कुसुमायुधेन वासः कृतः, यद्वितीया मृगाङ्कलेखेवातिक्रशतया लावण्यमात्रशेषाङ्गयष्टिः सितकेतकनिभाभ्यां सपुलककपोलफलकाभ्यामापाण्डुरं म्लायमानपङ्कजमिवाननमुद्वहन्ती स्पन्दमानाधरपल्लवातिप्रियदर्शना प्रतिभति । सखि राधे, किमपि दुर्मना भवतीत्यवधार्य वेपते मे हृदयम् । कथय प्रियसखि, किमत्र कारणम् ।

(ख) सखि नागरिके, मकरध्वजपूजाप्रसङ्गेनैतया अत्यपूर्वं आश्चर्यरूपः ।

(ग) नूनमेषा तं हृदयदयितं जनं वदिष्यति ।

(घ) तमालवृक्षो दृष्टस्तदारभ्यातिचकिता खल्वेषा ।

(ङ) अतिनिपुणत्वेन प्रसङ्गान्तरमुपनीतानयात्मनः सरस्वती ।

(च) सखि, वर्णय तम् ।

चम्पकलता—(संस्कृतमाश्रित्य ।)

उत्फुल्लपङ्कजनिषक्तभसद्विरेफः

किञ्चिद्विनिद्रकुमुदोत्करसंभृतश्रीः ।

आमूलनद्धविविधाद्भुतमाल्यमाल-

श्वित्रं न कस्य तनुते ललितस्तमालः ॥ ९ ॥

राधा—(सविषादमात्मगतम्) सण्णेणं निवारिदाए वि एदाए तमालछ-
लेण कधिदं जेव्व । अदिणिउणा उण णाअरिआ सव्वं अवअच्छदि । (क)

नागरिका—(स्वगतम् ।) णिअदं को वि तमालसामलङ्गच्छवी सिमिद-
सुहासंभिदउत्फुल्लपुण्डरीअमुद्धानणो विविहप्पसूणसंचअसंकुलाए पा-
आअलम्बिणीए वेजअन्तीए मअणकरिकणअसिद्धलाए विअ अलंकिदो
अलिविभमणवोत्पलविलासेहिं विलोअणेहिं मणोहरो मम्महसंआसो से
लोअणपहं पउत्तो । अहवा एदेहिं गुणेहिं अलंकिदो णन्दसूणो जेव्व
जणाणणादो सुणीअदि । कदावि सो एत्थ इमाए दिट्ठिगोअरं गदो भवे ।
(प्रकाशम् ।) हला, मं वि दंसेहि तं तमालअम् । (ख)

(चम्पकलतेषदुपदर्शितस्मिता राधामुखं पश्यति ।)

राधा—(विचिन्त्य । आत्मगतम् ।) अदूरे भविस्सदि सो दुल्लहजणो । परि-
हाससीला वसु एसा चम्पअलदा । कदा वि णाअरिआ दिट्ठिपहं करेदि तम् ।
(इति नागरिकामग्रहस्ते गृहीत्वा ।) हला, अम्वा मं विणा दुक्खमणुभोदि ता
घरं गमिस्सम् । (इति सखीभिः सह निष्क्रान्ता ।) (ग)

(क) संज्ञया निवारितयाप्येतया तमालच्छलेन कथितमेव । अतिनिपुणा
पुनर्नागरिका सर्वमवगच्छति ।

(ख) नियतं कोऽपि तमालश्यामलाङ्गच्छविः स्मितसुधासंभृतोत्फुल्लपु-
ण्डरीकमुग्धाननो विविधप्रसूनसंचयसंकुलया पादावलम्बिन्या वैजयन्त्या म-
दनकरिकनकशृङ्खलैवालंकृतोऽलिविभ्रमनवोत्पलविलासाभ्यां विलोचनाभ्यां
मनोहरो मन्मथसंकाशोऽस्या लोचनपथं प्रवृत्तः । अथवा एतैर्गुणैरलंकृतो
मन्दसूनुरेव जनाननाच्छ्रूयते । कदापि सोऽत्रास्या दृष्टिगोचरं गतो भवेत् ।
सखि, मामपि दर्शय तं तमालकम् ।

(ग) अदूरे भविष्यति स दुर्लभजनः । परिहासशीला खल्वेषा चम्पकलता ।

(प्रविश्य सत्वरा)

विद्रुमलता—(परिक्रम्यावलोक्य च । आकाशे ।) मुणालिए, अदि-
असुत्या पिअसही राहिआ । ताए किदे दीहिआदो बिसिणीवत्ताइं आणेदुं
गदा पिअसही कअलिआ दिट्ठा तुए । (श्रुतिमभिनीय ।) किं वदसि—‘चिरेण
कालेण गेण्हिअ गदा । अहं वि आणत्तम्हि भवदीए वुन्दाए—जह वच्छे
विद्रुमलदे, गच्छ सिग्घम् । कण्हस्स गोउलादो गोधूलिं अध केसितित्थादो
जलं उसीरादिकं च समाहर’ । ता तहिं गच्छस्सि । तुमं उण एदं कप्पूरं
विलेवणं च गेण्हिअ पत्थिदासि । ता तुरिददरं गच्छ । (क)

(इति निष्क्रान्ते ।)

(ततः प्रविशति विरहपर्याकुलः कृष्णः ।)

कृष्णः—सखे प्रियालाप,

तस्याः किं मुखपङ्कजं स्मितरुचा चन्द्रद्युतेर्निन्दकं
किं वा नेत्रयुगं कटाक्षचतुरं किं भ्रूलताविभ्रमम् ।
किं च स्निग्धमवेक्षितं मयि पुनर्यान्त्या सखीनां पुरः
किं किं संप्रति चिन्तयामि हृदये कामेन लक्षीकृते ॥ १० ॥

अपि च ।

तां हेमचम्पकरुचिं मृगशावकाक्षीं
पार्श्वे स्थितां च पुरतः परिवर्तमानाम् ।
पश्चात्तथा दशदिशासु परिस्फुरन्तीं
पश्यामि तन्मयमहो भुवनं किमेतत् ॥ ११ ॥

कदापि नागरिका दृष्टिपथं करोति तम् । हला, अम्त्रा मां विना दुःखमनु-
भवति तद्गृहं गमिष्यामि ।

(क) मृणालिके, अत्यस्वस्था प्रियसखी राधिका । तस्याः कृते दीर्घि-
कातः विसिनीपत्राप्यानेतुं गता प्रियसखी कदलिका दृष्टा त्वया । किं वद-
सि—‘चिरेण कालेन गृहीत्वा गता । अहमपि आज्ञप्तास्मि भगवत्या वृन्दया—
यथा वत्से विद्रुमलते, गच्छ शीघ्रम् । कृष्णस्य गोकुलतः गोधूलिमथ कोशिती-
र्थतः जलमुसीरादिकं च समाहर’ । तत्तत्र गच्छामि । त्वं पुनरिदं कप्पूरं विलेपनं
च गृहीत्वा प्रस्थितासि । तत्त्वरिततरं गच्छ ।

प्रियालापः—अच्चरिअं अच्चरिअम् । जं पेक्खिअ भवं वि एवं विम्हिदो, ता चउद्दहलोए सुरगन्धव्वकिण्णरणाअकण्णआणं मज्जे ण का वि तादिसीत्ति तक्केमि । (क)

कृष्णः—सखे, एवमेतत् । न खलु सा वेधसः सृष्टिः । तस्याः किलङ्गान्यमृतसंभवानि, न तु पञ्चभोतिकानि । तथा हि ।

अमृतं तदधरभिव्वे वचनेष्वमृतं विलोकनेऽप्यमृतम् ।

अमृतमृतौ कुचकुम्भौ सत्यं सा सृष्टिरमृतस्य ॥ १२ ॥

(मदनबाधां रूपयन्दीर्घमुष्णं च निःश्वस्य ।)

भवनेत्रभवो वह्निरद्यापि त्वयि मन्मथ ।

ज्वलत्येवान्यथा किं ते विशिखास्तत्कणा इव ॥ १३ ॥

प्रियालापः—समस्सदु समस्सदु पिअवअस्सो । (हस्तेन वेत्रलतामुद्यम्य सक्रोधं तमालमूले प्रतिष्ठितं कुसुमायुधं ताडयितुमभिसरन् ।) रे वराअ कुसुमाउह, तुमं जेव्व मम पिअवअस्सं एवं संदावेसि । ता गेण्ह इमं मम हत्थादो सुदिढप्पहारम् । (ख)

कृष्णः—(सस्मितम् । तद्वाहुमाकृष्य ।) सखे, तत्प्रतिनिधिं परिकल्प्य पूज्यते, न तु साक्षादयम् ।

प्रियालापः—(परावृत्य ।) एवं भो अलं दार्णिं पलविदेण । इमस्सिं माहवीमण्डवे मुहुत्तअं उवविसिअ मणो विणोदेदु भवम् । (ग)

कृष्णः—यद्भवतेऽभिरोचते ।

(उभावुपविशतः ।)

(क) आश्चर्यमाश्चर्यम् । यां प्रेक्ष्य भवानप्येवं विस्मितः, तच्चतुर्दशलोके सुरगन्धर्वकिनरनागकन्यकानां मध्ये न कापि तादृशीति तर्कयामि ।

(ख) समाश्वसितु समाश्वसितु प्रियवयस्यः । रे वराक कुसुमायुध, त्वमेव मम प्रियवयस्यमेवं संतापयसि । तद्गृहाणेमं मम हस्ततः सुदृढप्रहारम् ।

(ग) एवं भो अलमिदानीं प्रलपितेन । अस्मिन्माधवीमण्डपे मुहूर्तकमुपविश्य मनो विनोदयतु भवान् ।

(प्रविश्य सत्वरम्)

श्रीदामा—पिअवअस्स, अस्सिं अवरण्हे गोवद्धनसिहरादो वच्छ-
समूहं पेक्खिअ किदहम्भारवो गोकदम्बओ तह पधाविदो जह अम्हाणं
वअणेहिं वि ण पडिणिउत्तो । उट्ठेहि । अत्तणो मुरुलीणादेण तं पडिणि-
उत्तेहि । (क)

(कृष्णः ससंभ्रमं मुरलीमादाय प्रवृत्तो गन्तुम् ।)

प्रियालापः—(अग्रतो विलोक्य सकौतुकं कृष्णस्य कर्णे ।) पिअवअस्स, भं-
वरेहिं चुम्बिअमाणं एदं मिआअमाणणीलोप्पलं दे पेअसीए कण्णादो णिप-
इदं तक्केमि । (गृहीत्वा हस्तेऽर्पयति ।) (ख)

कृष्णः—(क्षणं हृदये निधाय सोच्छ्वासम् । स्वगतम् ।)

मन्ये तल्लोचनापाङ्कैः श्रुतिसीम्नि परायणैः ।

असूययेव खल्वेतत्प्रसभेन निपातितम् ॥ १४ ॥

अपि च ।

स्थाने म्लानत्वमेतस्य श्रुतेर्निपतितं यतः ।

पुनस्तत्पदमारोहं स्वाङ्गं शोषयतीव तत् ॥ १५ ॥

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।)

इति मथुरादासेन विरचितायां श्रीवृषभानुजानामनाटिकायां तृतीयोऽङ्कः ।

चतुर्थोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति विषण्णा चम्पकलता ।)

चम्पकलता—अवि कर्हि भविस्सदि मे पिअसही तमालिआ । (पुरो
विलोक्य ।) दिट्ठिआ इध ज्जेव अहिवट्ठदि । (ग)

(क) प्रियवयस्य, अस्मिन्नपराह्णे गोवर्धनशिखरतो वत्ससमूहं प्रेक्ष्य कृतह-
म्भारवो गोकदम्बकस्तथा प्रधावितो यथास्माकं वचनैरपि न प्रतिनिवृत्तः ।
उत्तिष्ठ । आत्मनो मुरलीनादेन तं प्रतिनिवर्तय ।

(ख) प्रियवयस्य, भ्रमरैश्चुम्ब्यमानमेतन्म्लायमाननीलोत्पलं ते प्रेयस्याः
कर्णान्निपतितं तर्कयामि ।

(ग) अपि कुत्र भविष्यति मम प्रियसखी तमालिका । दिष्ट्या इहै-
वाभिवर्तते ।

(ततः प्रविशति तमालिका ।)

तमालिका—(चम्पकलतामुखं दृष्ट्वा सविपादम् । संस्कृतेन ।)

उत्पादयत्यलमिदं मनसो विपादं

सीदत्सरोरुहनिभं वदनं त्वदीयम् ।

ज्ञात्वा निदानमहमत्र समानदुःखा

प्राणैरपि प्रियतमे भवितुं समीहे ॥ १ ॥

चम्पकलता—हला, सुट्टु लखिदं तुए । असंसुद्धं सुणाहि । (क)

तमालिका—अवहिदस्त्रि । कहेहि । (ख)

चम्पकलता—जदो पहुदि पिअसहिराहिआए सोरूवविहवेण अदि-
सइदकुसुमाउहसहससो कण्हो पुलोइदो तदो आरहिअ कुविदस्स विअ
मम्महस्स पअवसा ण कुदोवि वीसामं पडिवज्जदि । सवहुविणअं पात्थ-
माणा वि ण मज्जणादिदिवसव्वावारे रुइं उव्वहदि । एदं कखु अहिगदं
जेव्व तुए । (ग)

तमालिका—(स्वगतम् ।) अत्थि मम हिअए वि सल्लं कखु एदम् ।
(प्रकाशम् ।) तदो तदो । (घ)

चम्पकलता—विसेसदो अज्ज सव्वणिसामज्जे सणं वि णिद्दासुहं ण
पाविदम् । अन्तरा अन्तरा अ आमीलिअ लोअणाइं एवमादिअं असंवद्धं
पलविदम् । (ङ)

(क) सखि, सुट्टु लक्षितं त्वया । असंसुद्धं शृणु ।

(ख) अवहितास्मि । कथय ।

(ग) यदा प्रभृति प्रियसखिराधिक्रया स्वरूपविभवेनातिशयितकुसुमायुध-
सहस्रः कृष्णः प्रलोकितस्तदारभ्य कुपितस्येव मन्मथस्य परवशा न कुत्रापि
विश्रामं प्रतिपद्यते । सवहुविनयं प्रार्थ्यमानापि न मज्जनादिदिवसव्यापारे रुचि-
मुद्धहति । एतत्खल्वधिगतमेव त्वया ।

(घ) अस्ति मम हृदयेऽपि शल्यं खल्वेतत् । ततस्ततः ।

(ङ) विशेषतोऽद्य सर्वनिशामध्ये क्षणमपि निद्रासुखं न प्राप्तम् । अन्तरा
अन्तरा चामील्य लोचने एवमादिकमसंवद्धं प्रलपितम् ।

तमालिका—(सरभसम् ।) तदो तदो । (क)

चम्पकलता—(संस्कृतेन ।) तद्यथा ।

कार्यं मे नहि किञ्चिदस्ति कमलोत्तंसेन सख्यः कथं
मुग्धां मां प्रसभं रुणाद्धि सभयं व्याक्रोशमानामपि ।

धूर्तोऽयं करपङ्कजेन शिरसि व्याबद्धमानो हस-

न्नात्मानं बहु मन्यते स्वमुकुटप्रान्तेन पादौ स्पृशन् ॥ २ ॥

तमालिका—(सविस्मयमात्मगतम् ।) जादो खलु सअलजीअलोअस्स
णिदंसणं ताए पेम्मावेसो । (प्रकाशम् ।) तदो तदो । (ख)

चम्पकलता—तदो देवीए पुच्छिदा अहं जह—‘वच्छे चम्पअलदे,
अवि जाणेसि से उव्वेअआरणम्’ । (ग)

तमालिका—तदो तदो । (घ)

चम्पकलता—तदो कण्हस्स विरहं फुडं जाणन्तीए वि मए एवं
पडिबोधिदा देवी । (ङ)

तमालिका—तदो तदो । (च)

चम्पकलता—सुणादु पिअसही । (छ) (संस्कृतमाश्रित्य ।)

गतेयं कल्याणी तपनतनयां मज्जनविधिं

विधातुं तत्तीरे किमपि कमनीयं सकुतुकम् ।

विलोक्यान्तर्वाधामभजत तदारभ्य सहसा

शमं नेतव्यं तद्वलिविरचनैर्दैविकमिदम् ॥ ३ ॥

(क) ततस्ततः ।

(ख) जातः खलु सकलजीवलोकस्य निदर्शनं तस्याः प्रेमावेशः । ततस्ततः ।

(ग) तदा देव्या पृष्ठाहं यथा—‘वत्से चम्पकलते, अपि जानासि अस्या
उद्वेगकारणम् ।

(घ) ततस्ततः ।

(ङ) तदा कृष्णस्य विरहं स्फुटं जानन्त्यापि मयैवं प्रतिबोधिता देवी ।

(च) ततस्ततः ।

(छ) शृणोतु प्रियसखी ।

तमालिका—(सहर्षस्मितम् । संस्कृतेन ।)

कस्यान्यस्येदृशो बुद्धेर्विभवो वर्तते सखि ।

यो बलिव्यपदेशेन देवीं बोधयितुं क्षमः ॥ ४ ॥

तदो तदो । (क)

चम्पकलता—तदो आणत्तं देवीए—‘जह जीविदसव्वस्सं वच्छा मे राहिआ पइदिमावज्जदि तह करेहि’ । (ख)

तमालिका—हला, सुविहिदं तुए । सिग्घं णेदव्वा सा पिअसही दार्णिं तत्थ । (ग)

(इत्युभे निष्क्रान्ते ।)

(अनन्तरं नाट्येन राधामुपेत्य तादृगवस्थां तां विभाव्य विस्मयस्मेरचक्षुषान्योन्य-
मवलोकयतः । मुहूर्तकमिवोपविश्य पौनःपुन्येन तच्चेष्टां निरूप्य च ।)

तमालिका—(चम्पकलतां प्रति । संस्कृतेन ।)

नव्याम्भोधरमम्बरे सुविलसत्सौदामिनीसंगतं

सेष्यं पश्यति बर्हिणां च विरुतिं श्रुत्वा सरोमोद्गमम् ।

कम्पं चम्पकदामकोमलरुचौ स्वेदं च धत्ते तनौ

मन्ये मन्मथकोटिमोहनवपुः कृष्णोऽनया स्मर्यते ॥ ५ ॥

चम्पकलता—(मुहुस्तन्मुखाम्बुजाग्रे मुहुर्नासावंशाग्रभागे पर्यस्ताङ्गुलिहस्तेन
करकमलेन स्पर्शमभिनयन्ती साकूतम् । संस्कृतेन ।)

श्वासास्ते सखि सूचयन्त्यविरताः संतापवाधां परं

विद्मस्तत्र न कारणं वयमिति स्वान्तेति चिन्ताभरः ।

किं बाह्यातपपीडिता तव तनूवल्ली निकामं प्रिये

पुष्पादप्यतिकोमला मलिनतां याता मृणाली यथा ॥ ६ ॥

(राधान्तर्निगूढमनसिजेनासह्यं पीडयमाना वैक्लव्यं रूपयति ।)

सख्यः—(करुणातिशयम् ।) हला राहे, उम्मीलअ लोअणाइं । कधं अ-

(क) ततस्ततः ।

(ख) तद्राज्ञतं देव्या—‘यथा जीवितसर्वस्वं वत्सा मे राधिका प्रकृति-
मापद्यते तथा कुरु ।

(ग) सखि, सुविहितं त्वया । शीघ्रं नेतव्या सा प्रियसखीदानीं तत्र ।

णक्खरासि संजादा । (इत्थेवं मुहुर्मुहुः समाश्वास्य तालघृन्तानिलादिक्रोपायैः कथमपि चेतनां ग्राहितवत्यः ।) (क)

चम्पकलता—(साकृतम् ।) सहि, जह तह उट्टेहि । दे आदवपीडो-
वसमत्थं तं लदावलअप्पदेसं विणा अण्णं सइणं ण अवअच्छहि । (ख)

(ततः प्रविशति बलाचम्पकलतया दत्तहस्ता तामेवावलम्ब्य कथंचित्सखेदं
गमनमभिनयन्ती सखीभिः सह राधा ।)

राधा—(सनिःश्वासम् ।) अम्महे, अदिणीसहा समुप्पण्णा हिअए मे
वेअणा । (ग)

सख्यः—(सविषादम् ।) अइ लज्जालुए, ण क्खु दे हिअवेअणाए
णिदाणं जाणीअदि । अह वा कण्हस्स दंसणं एत्थ कालणम् । (घ)

राधा—(तमाकर्ष्य मूर्च्छामुपगच्छति । मुहूर्तादिव ससंभ्रमं सखीजनप्रयुक्तवी-
जनादिकप्रयत्नैः संज्ञामवाप्य । संस्कृतेन ।)

किं स्वप्नः किमु जागरः किमथवा रात्रिः किमास्ते दिनं
मोहावस्थितया मया न किमपि ज्ञातं किमेतत्सखि ।

यन्नामश्रवणादनन्तरमिदं वृत्तं तमेव प्रियं

चेतोदुर्लभमप्यपास्त सकलव्यापारमाकाङ्क्षति ॥ ७ ॥

अपि च ।

स्वप्नान्तरेषु दिनशः समुपेत्य धूर्तो

धत्ते मुखं मम मुखोपरि चाटुकारः ।

पादावलक्तकरसेन च रञ्जयित्वा

कर्णे शिरीषकुसुमं प्रसभं दध्नाति ॥ ८ ॥

(सख्यः सविस्मयं परस्परमवलोकयन्ति ।)

(क) सखि राधे, उन्मीलय लोचने । कथमनक्षरासि संजाता ।

(ख) सखि, यथा तथा उत्तिष्ठ । ते आतपपीडोपशमार्थं तं लतावलयप्र-
देशं विनान्यं शरणं नावगच्छामि ।

(ग) अहो, अतिनिःसहा समुत्पन्ना हृदये मे वेदना ।

(घ) अयि लज्जालुके, न खलु ते हृदयवेदनाया निदानं ज्ञायते । अथवा
कृष्णस्य दर्शनमत्र कारणम् ।

चम्पकलता—(जनान्तिकम् ।) हला तमालिए, कामं अणुभोदि मणो-
हववेअणं एसा । दाणिं कखु उवेक्खणीआ ण भोदि । तुरिदं जेव्व कप्प-
णिज्जो कामलेहो । (क)

तमालिका—जुत्तं मन्तेसि । (ख)

चम्पकलता—(राधां प्रति ।) हला, सलाहणिज्जो दे अहिलासो । जेण
तं लोआभिरामं वज्जिअ कुदो भवादिसीणं हिअअप्पउत्ती । ता मा विसीद
अहुणा । णिउणं जाणिअ चिन्तीअदि पडीआरो अम्हेहिं । (ग)

(सर्वाः परिक्रम्य वाटिकावकुलपादपच्छायामाश्रित्योपाविशन्ति ।)

चम्पकलता—(उत्तरीयांशुकपल्लवेन शनैः शनैः राधामुपवीजयन्ती तन्मौक्तिक-
हारस्य मध्यमणिं हस्तेनोन्नमय्य ।) हला तमालिए, संपदं इमं धारेदुं अस-
मत्था एसा किसिङ्गी । ता अत्तणो अंसुअअञ्चले रक्खिससम् । (घ)

तमालिका—अणुमदं कखु मे । (ङ)

चम्पकलता—(तथा करोति । अथ नाट्येन भूर्जपत्रमादाय कामलेखनिमित्तं
राधाहस्ते समर्पयन्ती ।) सहि, पिअदमसआसं अणुप्पेसिदुं किंपि सुकुमारप्प-
ओअं विचिन्तिअ इह समालिह । (च)

(क) सखि तमालिके, काममनुभवति मनोभववेदनामेपा । इदानीं खलू-
पेक्षणीया न भवति । त्वरितमेव कल्पनीयः कामलेखः ।

(ख) युक्तं मन्त्रयसि ।

(ग) सखि, श्लाघनीयस्तेऽभिलाषः । येन तं लोकाभिरामं वर्जयित्वा
कुतो भवादृशीनां हृदयप्रवृत्तिः । तन्मा विधीदाधुना । निपुणं ज्ञात्वा चिन्त्यते
प्रतीकारोऽस्माभिः ।

(घ) सखि तमालिके, सांप्रतमिमं धारयितुमसमर्थेषा कृशाङ्गी । तदा-
त्मनोऽशुकाञ्चले रक्षिष्यामि ।

(ङ) अनुमतं खलु मे ।

(च) सखि, प्रियतमसकाशमनुप्रेषितुं किमपि सुकुमारप्रयोगं विचिन्त्येह
संस्मरिष्व ।

राधा—(क्षणं विचिन्त्य सपुलकं संस्कृतमाश्रित्य धातुरसेन लिखति ।)

यतः प्रभृति ते कान्तं मुखमालोकितं मया ।

कामः कामं ममाङ्गानि व्यथयत्यभितः शरैः ॥ ९ ॥

सरुव्यौ—(निर्वर्ण्य सविस्मयम् ।) अहो से विअद्भदा । (क)

चम्पकलता—(साश्वर्यम् । संस्कृतमालम्ब्य ।)

क्रीडन्ती निजमन्दिरेषु निभृतं बाल्यात्सखीभिः समं

नित्यं कृत्रिमपुत्रिकादिषु रता भावानभिज्ञा हि या ।

पित्रा पुत्रवतापि वत्सलतयोत्सङ्गे परं लालिता

सरुव्यः पश्यत चातुरीषु सहसा सैषातिभूमिं गता ॥ १० ॥

तमालिका—सहि चम्पकलदे, अवि जाणीअदि कण्हो कर्हिं दारिणं
हुविस्सदि त्ति । (ख)

चम्पकलता—ण क्खु अवअच्छम्हि । (ग)

(ततः प्रविशति कृष्णः प्रियालापश्च ।)

प्रियालापः—पिअवअस्स, अदूरे कुमारीकण्ठङ्कुणी सुणीअदि । अस्सिं
अदिमुत्तलदामण्डवे चिट्ठ दाव । (घ)

(कृष्णो नाद्येन तथा स्थित्वा अधरे वंशीं विन्यस्य कणयति । सर्वाः समाकर्ण्य
विस्मिताः ।)

राधा—(मोहं रूपयन्ती चिरादिव लब्धसंज्ञा सनिःश्वासम् ।) अम्महे, बाढं
उम्मादिदम्हि कामस्स मोहणमत्तरूवेण इमिणा केण वि रवेण । (ङ)

(क) अहो अस्या विदग्धता ।

(ख) सखि चम्पकलते, अपि ज्ञायते कृष्णः कुत्रेदानीं भविष्यतीति ।

(ग) न खल्ववगच्छामि ।

(घ) प्रियवयस्य, अदूरे कुमारीकण्ठध्वनिः श्रूयते । अस्मिन्नतिमुत्तलता-
मण्डपे तिष्ठ तावत् ।

(ङ) अहो, बाढमुन्मादितास्मि कामस्य मोहनमन्त्ररूपेणानेन केनापि
रवेण ।

चम्पकलता—(साकृतम् ।) हला राहे, अवि उप्पादेदि किं पि सुदि-
सुहं एसो दे कणहसस वंसीरवो । (क)

राधा—(आत्मगतम् ।) किं तस्स जेव्व हिअअचोरस्स इमो वंसीरवो । (ख)
(प्रकाशम् । दीर्घमुष्णं च निःश्वस्य । संस्कृतेन ।)

संयोगेऽमृतसंकाशो वियोगे विषसंनिभः ।

नादोऽयं सखि हेतुर्मे जीवने मरणेऽपि वा ॥ ११ ॥

(सख्यः साद्यं समाश्रासयन्ति ।)

चम्पकलता—हला तमालिए, जह एदे मिअविसेसा पच्छिणो च
भच्छादिअं उज्झिअ अमिआदो वि अदिमहुरं इमं वंसीधुणिं णिच्चलस्सवण-
पुडण्ण समापिविअ माह्वीमण्डवसंमुहे पुलोअअन्ति, तह कण्हो तत्थेति
तक्केमि । दाणिं इमो कामलेहो तहिं णेदव्वो । (गृहीत्वा नाट्येनेतस्ततः ससंभ्रमं
विलोकयन्त्यस्ता रन्ध्रेण शनकैः कृष्णान्तिकं निवेश्य प्रत्यागतवत्यः ।) (ग)

प्रियालापः—(निर्वर्ण्य कौतुकाद्वस्ते कृत्वा कृष्णं प्रति ।) भो वअस्स,
पेक्ख दाव किं एदम् । (घ)

कृष्णः—(बलेन हस्तादृहीत्वा वाचयन् । सनिःश्वासम् ।) सखे, नूनमयं
कामपीडितया मत्प्रियया प्रेषितः कामलेखः ।

प्रियालापः—(सविनयम् ।) णिवेदेदु पिअवअस्सो किं एत्थ आलि-
हिदम् । (ङ)

(क) सखि राधे, अप्युत्पादयति किमपि श्रुतिसुखमेष ते कृष्णस्य वंशीरवः।

(ख) किं तस्यैव हृदयचोरस्यैप वंशीरवः ।

(ग) सखि तमालिके, यथा एते मृगविशेषाः पक्षिणश्च भक्ष्यादिकं खक्त्वा
अमृततोऽप्यतिमधुरमिमं वंशीध्वनिं निश्चलश्रवणपुटकेन समापीय माध-
वीमण्डपसंमुखे विलोकयन्ति, तथा कृष्णस्तत्रेति तर्कयामि । इदानीमयं का-
मलेखस्तत्र नेतव्यः ।

(घ) भो वयस्य, प्रेक्षस्व तावत्किमिदम् ।

(ङ) निवेदयतु प्रियवयस्यः किमत्रालिखितम् ।

कृष्णः—सखे, प्रियादुःखाभिव्यञ्जकाण्यक्षराणि भूयो वाचयितुमस-
मर्थोऽसि । तथाप्यवहितः शृणु ।

प्रियालापः—पसीदतु भवम् । (क)

कृष्णः—(कथं कथमपि वाचयति । यथा—)

यतः प्रभृति ते कान्तं मुखमालोकितं मया ।

कामः कामं ममाङ्गानि व्यथयत्यभितः शरैः ॥ १२ ॥

प्रियालापः—(आत्मगतम् ।) हन्त, बलिअं बाधिदा हृदकन्दप्पेण सा
तवस्सिणी । (प्रकाशम् ।) पिअवअस्स, सुमरेहि जं मए पुरा कधिदं आसि ।
जह मम्महो जेव्व दे वक्खवादी भविस्सदि । ताए सहीअणो अ तत्थ चि-
न्तइस्सदि पडीआरम् । (ख)

कृष्णः—(स्मित्वा तं कामलेखं कदाचिन्नयनयोरुपरि कदाचिद्दृश्ये निधाय क्षणं
प्रियास्पर्शसुखमिवानुभवन् । सनिःश्वासम् ।)

आनन्दं जनयत्यलं सुललितैस्तस्याः स्वहस्ताक्षरै-

र्यद्यप्येष मनोजलेख इह मे तत्सङ्गमाकाङ्क्षिणः ।

कामेनाप्यथ पीडितोऽहमधुना बध्नामि चित्ते धृतिं

तद्दुःखेन सखे तथापि सुतरां दुःखैकपात्रीकृतः ॥ १३ ॥

तेन हि वंशीगीतेन क्षणं मनो विनोदयामि । (तथा करोति ।)

राधा—(निश्चयात्मगतम् ।) किं पुणो वि वसीअरणमन्तो पट्टीअदि तेण ।
(इति लोचने निमील्य दुर्विषहेन दाहरूपिणा मदनज्वरेणाभिभूयमाना मोहावस्थां नाट-
यति ।) (ग)

चम्पकलता—(ससंभ्रममुत्थाय तत्कालोचितप्रतीकारार्थं स्खलितया गिरा
तांस्तानुपायानुपदिशन्ती सखीजनं सत्वरं व्यापारयति ।) तमालिए, उववीजअ

(क) प्रसीदतु भवान् ।

(ख) हन्त, बलवद्बाधिदा हृदकन्दर्पेण सा तपस्विनी । प्रियवयस्य, स्मर
यन्मया पुरा कथितमासीत् । यथा मन्मथ एव ते पक्षपाती भविष्यति ।
तस्याः सखीजनश्च तत्र चिन्तयिष्यति प्रतीकारम् ।

(ग) किं पुनरपि वशीकरणमन्त्रं पठ्यते तेन ।

तमालवत्तेण पिअसहिम् । मुणालिए, णिधेहि से हिअए समुणालाईं सरसकमलिणीदलाईं । विट्टुमलदे, सिञ्च पिअसहअरिं घणसारमिस्सेण मलयअरसेण । कअलिए, विरचेहि सेणीअं पंअजपलासवहलेहिं कहलीदलेहिं । (क)

प्रियालापः—(आकर्ष्य १) भो, किं एत्थ अरण्णरुइएण । वाडिआपरिसरे मुद्धाणं करुणालावो विसप्पदि । (ख)

कृष्णः—(सत्वरसुपसृत्य १) शृणोमि तावत्किमालपन्ति । (इति बकुलविटपान्तरितविग्रहस्तिस्रष्टिति १)

राधा—(लोचने उन्मील्य १) कित्ति इमं जणं अवराहिणं करिअ अत्ताणअं आआसअन्ति सहीओ । (ग) (संस्कृतेन १)

कलयति मम चेतस्तरूपमङ्गारकल्पं

ज्वलयति मम गात्रं चन्दनं चन्द्रकं च ।

तिरयति मम नेत्रे मोहजन्मान्धकारो

विवृतवहुविकारं मन्मथो मां दुनोति ॥ १४ ॥

(इति वैवश्यमुपगता १)

कृष्णः—(स्वगतम् १)

मनोजन्मा तवाङ्गानि दहत्यत्र न संशयः ।

मन्ये मम हृदिस्था त्वं तप्यसे जीवितेश्वरि ॥ १५ ॥

चम्पकलता—(सविषादम् १) अम्महे, णीसासाणुभेअजीविदा पडिहादि एसा पिअसही । (इति समुत्पन्नकारुण्या तमालिकां प्रति १) हला तमालिए, दु-

(क) तमालिके, उपवीजय तमालपत्रेण प्रियसखीम् । मृणालिके, निधेह्यस्या हृदये समृणालानि सरसकमलिनोदलानि । विट्टुमलते, सिञ्चय प्रियसहचरीं घनसारमिश्रेण मलयजरसेन । कदलिके, विरचय शयनीयं पङ्कजपलाशवहुलैः कदलीदलैः ।

(ख) भोः, किमत्रारण्यरुदितेन । वाटिकापरिसरे मुग्धानां करुणालापो विसर्पति ।

(ग) भोः, किमेनं जनमपराधिनं कृत्वात्मानमायासयन्ति सख्यः ।

छहे तस्मिन् गोउलेन्द्रकुमारे सुदूरं गदो इमाए अहिणिवेसो । को एत्थ दाणि उवाओ जेण से शरीरसंधारणं भोदि । (क)

तमालिका—अवि णाम भवे सो वि अस्सि सिणिद्धजणे साणुरा-
अहिअओ । (ख)

चम्पकलता—मा दे संदेहो होदु । सो वि आ दंसणादो पहुदि मण्णो-
हववेअणं असहमाणो उज्झिअसअललीलादिव्वावारो इमाए पिअसहीए प-
डिच्छन्दएण अत्ताणअं विणोदेदि त्ति किंवदन्ती सुणीअदि । (ग)

कृष्णः—सत्यमीदृगवस्थोऽस्मि ।

तमालिका—(सहर्षातिशयम् ।) जइ एवं ता जीविदा वअम् । सुप्पसणो
मम्महो । उवकिंदं पिअसहीए रूवलावण्णजोवणगुणेहिं । जाव तेण सह सं-
गमो होदि, ताव इमाए पिअसहीए असुसंरक्खणाअ तं वि आलिहिअ
से दंसणपहं करेम्ह । (घ)

चम्पकलता—सोहणो क्खु उवाओ । (ङ)

(तमालिका समुपाहतचित्रोपकरणा समुपविश्य नातिचिरेण तथा लिखितवती ।)

(क) अम्ब, निःश्वासानुमेयजीविता प्रतिभात्येषा प्रियसखी । हला
तमालिके, दुर्लभे तस्मिन्गोकुलेन्द्रकुमारे सुदूरं गतोऽस्या अभिनिवेशः । को-
ऽन्नेदानीमुपायो येनास्याः शरीरसंधारणं भवति ।

(ख) अपि नाम भवेत्सोऽप्यस्मिन्स्निग्धजने सानुरागहृदयः ।

(ग) मा ते संदेहो भवतु । सोऽप्या दर्शनात्प्रभृति मनोभववेदनामसहमान
उज्झितसकललीलादिव्यापारोऽस्याः प्रियसख्याः प्रतिच्छन्दकेनात्मानं वि-
नोदयतीति किंवदन्ती श्रूयते ।

(घ) यद्येवं तज्जीविता वयम् । सुप्रसन्नो मन्मथः । उपरुतं प्रियसख्या रूप-
लावण्ययौवनगुणैः । यावत्तेन सह संगमो भवति, तावदस्याः प्रियसख्या असु-
संरक्षणाय तमप्यालिख्यास्या दर्शनपथं कुर्मः ।

(ङ) शोभनः खलूपायः ।

चम्पकलता—(निरूप्य सानन्दम् ।) सहि, सव्वधा आलेहविचक्ख-
णासि । दंसेहि दाव पिअसहीए एदं चित्तफलअम् । (क)

तमालिका—(नाच्चेन राधामुखमुपनीय निमीलितलोचनां तां करकिसलयेन
सोपग्रहं परामृशन्ती ।) हला, इमं मणोरहपिअदमं पेक्खमाणा विरहपज्जाउलं
अत्तणो हिअअं विणोदेहि दाव । (ख)

राधा—(कथमपि चक्षुरुन्मील्य सरोमाञ्चमायततरं च निःश्वस्य । संस्कृतेन ।)

मन्ये स दुर्लभजनो मम नेत्रवीथीं

जन्मान्तरे सुमुखि चित्रपटान्तरे वा ।

एष्यत्यनेकरमणीहृदि संप्रविष्टो

जातं निराशमथ तस्य कृते मनो मे ॥ १६ ॥

कृष्णः—(समाकर्ष्य ।)

त्वदायत्तं शरीरं मे जीवितं च सुमध्यमे ।

मत्कृते मा कथास्तन्वि संकरुपं मनसीदृशम् ॥ १७ ॥

प्रियालापः—(सप्रणयकोपम् ।) पिअवअस्स, णिक्करुणो सि तुमं जं अज्ज
वि तुए विलम्बीअदि । (इति रक्तराजीवकोमलेनाग्रहस्तेन करे गृहीत्वा समाक-
र्षति ।) (ग)

(कृष्णः सस्मितमुपसृत्य स्थितः । सर्वा निरूप्य सहर्षं विस्मिताः ।)

प्रियालापः—भोदि चम्पअलदे, पुणो वि चोरिदाइं कुसुमाइं । (घ)

चम्पकलता—(उत्तरमदत्तैव स्वपटाञ्चलान्मार्णं हस्ते संगोप्य प्रियालापस्य
पटान्तरे शनकैर्निक्षिप्य कृष्णं प्रति ।) अज्ज, इमाए णो पिअसहीए हारमज्झदो

(क) सखि, सर्वथालेख्यविचक्षणासि । दर्शय तावत्प्रियसख्यै एत-
च्चित्रफलकम् ।

(ख) सखि, इमं मनोरथप्रियतमं प्रेक्षमाणा विरहपर्याकुलमात्मनो हृदयं
विनोदय तावत् ।

(ग) प्रियवयस्य, निःकरुणोऽसि त्वं यदद्यापि त्वया विलम्ब्यते ।

(घ) भवति चम्पकलते, पुनरपि चोरितानि कुसुमानि ।

णिपइदो महाणीलमणी लद्धो इमिणा तुअ वअस्सेण । दंसेहि से सव्ववस-
णाइं । (क)

कृष्णः—(विहस्य ।) संखे, विश्रब्धं दर्शय ।

(प्रियालापो नाञ्चेन तथा करोति । स्फुरत्प्रभाप्ररोहं भूमौ निपतितं मणिं विलोक्य सर्वे साट्टहासं करतालिकां ददति । प्रियालापः सर्वैलक्ष्यं विस्मितः ।)

तमालिका—(कृष्णं प्रति ।) अज्ज, एसो मणी सहिए चम्पअलदाए परिहासेण पिआलावस्स वसणे णिउत्तो आसि । (ख)

प्रियालापः—(सरोषम् ।) दासीए पुत्तिए चम्पअलदे, भोदु । सुमरि-
स्ससि अत्तणो किदम् । (ग)

चम्पकलता—(स्मित्वा क्षणं लज्जामभिनयन्ती मणिं गृहीत्वा साध्वसेनावनत-
मुखीं राधामुपेत्य साकृतम् । संस्कृतेन ।)

यस्यार्थे त्वं कुसुमसदृशं म्लानमङ्गं वहन्ती

त्यक्त्वा सर्वं विषयरसमुन्मूल्य लीलोपभोगम् ।

शून्यायाता सकलभुवने दुर्लभोऽनर्घ्यरूपः

सोऽयं प्रेयान्प्रियसखि सुखेनैव दिष्ट्यात्र लब्धः ॥ १८ ॥

(राधा सेर्धमेनां पश्यति ।)

चम्पकलता—

संभाव्यैतं निरुपममथो नीलरूपं सुजातं

शून्यं स्वीयं हृदयममुना भूषयन्ती सुखेन ।

क्रीडोत्साहं भजतु भवती मूकतां संत्यजन्ती

स्यादस्माकं तव सुखमिदं वीक्ष्य नेत्रोत्सवश्च ॥ १९ ॥

(इति मणिं दातुमिच्छति ।)

(क) आर्य, अस्या नः प्रियसख्या हारमध्यतो निपतितो महानीलम-
णिर्लब्धोऽनेन तव वयस्येन । दर्शयास्य सर्ववसनानि ।

(ख) आर्य, एष मणिः सख्या चम्पकलतया परिहासेन प्रियालापस्य वसनै
नियुक्त आसीत् ।

(ग) दास्याः पुत्रिके चम्पकलते, भवतु । स्मरिष्यस्यात्मनः कृतम् ।

राधा—हला, जाणेमि जं उद्दिसिअ मन्तेसि । (इति कृष्णं सोत्कण्ठं समी-
क्ष्य लज्जयाधोमुखी । स्वगतम् ।) गदसत्त हिअअ, अज्जवि ण दे पच्चओ । (क)
(संस्कृतेन ।)

प्रणिधानेऽपि ते नित्यं निपुणं चिन्तितोऽपि यः ।

आसीदसुलभः कामं प्रत्यक्षेण विभाति सः ॥ २० ॥

अपि च ।

धैर्यमाधाय लज्जां च व्यपनीय विलासिनम् ।

संभावयसि किं नैनं दिष्ट्या स्वयमुपस्थितम् ॥ २१ ॥

(नीचैर्विलोक्य भूयोऽपि लज्जते ।)

(कृष्णः साध्वसेऽपि परमां श्रियं दधानं तन्मुखाम्बुरुहं निमेषपराङ्मुखेन चक्षुषा
समापिबन्ध्रेणा तद्रतमानसः स्वाङ्गाङ्गुवि निपतितान् मुरलीं न ज्ञातवान् ।)

प्रियालापः—(दृष्ट्वा ससंभ्रमम् ।) कथं पिअवअस्सस्स मुउली । (सुचिरं
निर्वर्ण्य ।) एवं णेदम् । (सवितर्कमात्मगतम् ।) णूणं असेसभोणसुन्दरीणं पच्चादेस-
भूताए इमाए तत्तभोदीए रूवविलासेहिं विमोहिदेण एदिणा अदिपिअदमा
वि एसा अङ्गदो णिपडिदा ण विण्णादा णाम । दाणिं संगोइअ रक्खिस्सं णम् ।
(नाद्येन गृह्णाति । अनन्तरं शनकैश्चम्पकलतायाः पृष्ठतो गत्वा तत्पटाञ्चले निबध्नन्प-
स्य कृष्णं प्रति प्रकाशम् ।) भो वअस्स, कथं चिरेण अणक्खरो चिट्ठसि । णं
अत्तणो मुउलीणिणादेण मणोहारिणा इमाए तत्तभोदीए कण्णाइं किं ण
सुक्खावेसि । (ख)

(क) हला, जानामि यमुद्दिश्य मन्त्रयसि । गतसत्त्व हृदय, अद्यापि न
ते प्रत्ययः ।

(ख) कथं प्रियवयस्यस्य मुरली । एवमिदम् । नूनमशेषभुवनसुन्दरीणां
प्रत्यादेशभूताया अस्यास्तत्रभवत्या रूपविलासैर्विमोहितेनैतेनातिप्रियतमाप्येषा-
ङ्गतो निपतिता न विज्ञाता नाम । इदानीं संगोप्य रक्षिष्य एनाम् । भो
वयस्य, कथं चिरेणानक्षरस्तिष्ठसि । नन्वात्मनो मुरलीनिनादेन मनोहारिणा-
स्यास्तत्रभवत्याः कर्णौ किं न सुखयसि ।

कृष्णः—(विलोकयन् 'इतो भवेत् इतो वा भवेत्' इति विषादं नाटयन् । प्रकाशम् ।) कथमपहृता केनापि मे मुरली ।

प्रियालापः—एदाए चम्पअलदाए हत्थे पुलोइदा मए । (उपसृत्य तत्पटाञ्चलाद्गृहीत्वा दर्शयन् ।) एदाए चोरिदा आसि । (इति चम्पकलतामङ्गुल्या तर्जयन् ।) दुव्विणीदे, सुमरेहि दाणिं अत्तणो किदम् । (क)

(सर्वे हासं रूपयन्ति । चम्पकलता सवैलक्ष्यस्मितं नातिदूरे लतागहनेऽन्याभिः सह सखीभिर्निर्गत्य स्थिता ।)

राधा—(इतस्ततो निरीक्ष्य सचकितमात्मगतम् ।) गदो मे सहीजणो । (ख)

कृष्णः—अयि मुग्धे, कथं विभेषि । नन्वनेककन्यकाजनस्य गान्धर्व-विवाहो जात इति प्रसिद्धम् । अथाहं तव विधेयः ।

किं ते निसर्गरुचिरौ चरणौ कराभ्यां

संवाहयामि नयने च तवाञ्जनेन ।

किं रञ्जयामि किमु ते स्तनयोर्विचित्रां

पत्रावलीं विरचयाम्यचिरेण तन्वि ॥ २२ ॥

(एवं क्रमेण तत्तत्क्रियावैदग्ध्यं समारब्धवान् । तथा हि—प्रथमं तावत् सानुनयै-रनेकमृदूपचारैः कथंचिदभिमुरखीकृत्य मधुरविरुतिभिर्मधुकरनिकरैरहमहमिकयानुबध्यमानां सुमनसां संनिवेशैर्विचित्रां स्रजं निर्माय कौतूहलमुत्पादयन्कण्ठेऽर्पितवान् । अभिनवय-वाङ्मुरांश्च कपोलयोः स्वकरस्पर्शसुखं संवर्धयन्कण्ठेऽर्पितवान् । स्तनयोः स्वहस्ताब्जप-रिरम्भलोभं जनयन्कस्तूरिकादलपत्रलतां विरचितवान् । ततो नवपल्लवैः कुसुमसमूहैश्च स्वयमुपरंचिते शयनीये निवेश्य सप्रश्रयम् ।) प्रिये, यद्यपि समाकुलास्ते मूर्धजा मुहुर्मुखाग्रे निपतितैर्लोलालकैरत्यलंकरणाय, तथापि कुसुमैर्नवैरलंकर्तु-मिच्छामि । (इति समभिद्यस्य लताभ्यः प्रत्यप्रविविधकुसुमानि समादाय विदग्धरचना-विचित्रां तद्वेणीं गुम्फित्वा बहुतरं विलोकयन् ।)

वेणीं ते प्रसमीक्ष्य चित्रकुसुमैरुद्भासितां बर्हिणो

लज्जन्ते निजबर्हवृन्दमधिकं भारं विदित्वा परम् ।

(क) एतस्याश्चम्पकलताया हस्ते प्रलोकिता मया । एतया चोरितासीत् । दुर्विनीते, स्मरेदानीमात्मनः कृतम् ।

(ख) गतो मे सखीजनः ।

निर्याताः शनकैरिति स्वनिलयादूरे निलीय स्थिताः

पश्यैतानपि लज्जयेव मधुपान्वल्लीर्विहायोद्गतान् ॥ २३ ॥

(नेपथ्ये ।)

सहि विहङ्गिए, किं अभिहिदा तदो चित्तसालिभाअङ्गणं अलंकर-
न्तीए देवीए तुमम् । (क)

विहङ्गिका—असुत्था वच्छा मे राहिआ कालिन्दि गदा । विहङ्गिए,
कअलिआदुदीआ तुमं गच्छ ताए पउत्तिकिदेत्ति । (ख)

कदलिका—हला, अदिदुम्मणा लक्खीअदि देवी । ण जाणे तं
कहम् । (ग)

विहङ्गिका—राहाअसत्थणं जेव्व णिदानम् । (घ)

कदलिका—अथ कथं कालिन्दि अणुप्पेसिदा सा पिअसही । (ङ)

विहङ्गिका—णीदा खलु चम्पअलदातमालिआएहिं देव्वकिदवाहा
उवसमत्थं ति भणिअ । (च)

कदलिका—किं राहाविहजणस्स वि देव्वकिदवाहा (छ)

विहङ्गिका—णहि णहि । किं पि अच्चरिअविसेसं पेक्खिअ संभ-
न्तात्ति तक्केमि । (ज)

(क) सखि विहङ्गिके, किमभिहिता तदा चित्रशालिकाङ्गणमलंकुर्वत्या
देव्या त्वम् ।

(ख) अस्वस्था वत्सा मे राधिका कालिन्दीं गता । विहङ्गिके, कदलि-
काद्वितीया त्वं गच्छ तस्याः प्रवृत्तिकृते इति ।

(ग) सखि, अतिदुर्मना लक्ष्यते देवी । न जाने तत्कथम् ।

(घ) राधास्वास्थ्यमेव निदानम् ।

(ङ) अथ कथं कालिन्दीमनुप्रेषिता सा प्रियसखी ।

(च) नीता खलु चम्पकलतातमालिकाभ्यां दैवकृतबाधोपशमार्थमिति
भाणित्वा ।

(छ) किं राधाविधजनस्यापि दैवकृतबाधा ।

(ज) नहि नहि । किमप्याश्चर्यविशेषं प्रेक्ष्य संभ्रान्तेति तर्कयामि ।

कदलिका—हला, कुसुमाउहपूआत्थं गदाए ताए कण्हो पुलोइदो ।
तेन हि मअणपव्वसा तं अवत्थं समापण्णात्ति लोआणं पवादो । (क)

विहङ्गिका—मए वि किंपि कज्जणिमित्तं गोउलं गदाए एदाणं अ-
ण्णोण्णाणुराअप्पवादो कण्णपरम्पराए आकण्णिदो । (ख)

चम्पकलता—हला तमालिए, सुदो विहङ्गिकाकअलिआणं आ-
लावो । (ग)

तमालिका—अथ किम् । (घ)

चम्पकलता—ता तहिं गच्छह । (ङ)

(इतराभिः सह निष्क्रम्य तथा कुरुतः ।)

उभे—(विलोक्य सस्मितम् ।) हला चम्पअलदे, कथं लक्खिदा वअं
तुह्सेहिं एत्थ । (च)

चम्पकलता—आलावो वि सुदो । (छ)

(उभे सलज्जं स्थिते ।)

चम्पकलता—अलं लज्जाए । को दुज्जणो इमाणं सव्वाआराणुरुवाणं
संअमं न वञ्छदि । ता सिग्घं गदुअ पिअसहिं पेक्खामो । (ज)

(क) सखि, कुसुमायुधपूजार्थं गतया तया कृष्णो विलोकितः । तेन हि
मदनपरवशा तामवस्थां समापन्नेति लोकानां प्रवादः ।

(ख) मयापि किमपि कार्यनिमित्तं गोकुलं गतया एतयोरन्योन्यानुरा-
गप्रवादः कर्णपरम्परया आकर्णितः ।

(ग) सखि तमालिके, श्रुतो विहङ्गिकाकदलिकयोरालापः ।

(घ) अथ किम् ।

(ङ) तत्तत्र गच्छावः ।

(च) सखि चम्पकलते, कथं लक्षिता वयं युष्माभिरत्र ।

(छ) आलापोऽपि श्रुतः ।

(ज) अलं लज्जया । को दुर्जनोऽनयोः सर्वाकारानुरूपयोः संगमं न
वाञ्छति । तच्छीघ्रं गत्वा प्रियसखीं प्रेक्षामः ।

(सर्वाः प्रवेशं नाटयन्ति ।)

चम्पकलता—(राधां निरूप्य । जनान्तिकम् ।) हला तमालिए, तक्केमि इमाए पिअसहीए कण्हेण सह गन्धव्वविआहो संवुत्तो । (प्रकाशम् । सनर्मस्मितम् । अपवार्यं ।) हला राहे, अत्थि मे तस्स सिविणस्स को वि फलविसेसो । (क)

(राधा द्विया नम्रमुखी तिष्ठति ।)

कृष्णः—प्रिये, पश्य पश्य । कुसुमितास्ते केसरवृक्षकाः सानुरागं ते हस्तस्पर्शनात्मजन्मनःसफलतामभिवाञ्छन्ति । तदेहि । एषां कुसुमान्यवचिनुमः ।

(सर्वे कुसुमावचयं रूपयन्ति ।)

कृष्णः—विलासिनि, सुवर्णच्छवीन्येतानि क्षणं तेऽलंकारश्रियं वर्धयितुमर्हन्ति । (इति वेतसीनिकुञ्जान्तरे समुपविश्य स्वहस्तावचितैरन्यैश्च स्त्रीभिरुपचितैस्तैः कुसुमैः काञ्चीदामादीनि भूषणानि रचयित्वालंकारस्याप्यलंकारतामलंकृतवान् ।)

(प्रविश्य ।)

प्रियालापः—(साटोपम् ।) पिअवअस्स, पेक्ख मए अवचिदाइं कुसुमाइं । (इत्यर्पयति ।) (ख)

कृष्णः—(विचिन्त्य ।) भूषिता मया कुसुमालंकारैः प्रिया । सांप्रतमेभिः कुसुमैरभिनवां मालां निर्माय तत्कण्ठभूषणतामुपनयामि । (नाट्येन तथा समारब्धवान् ।)

प्रियालापः—भो वअस्स, गेण्ह एदं चित्तफलअम् । अहं पुणो वि कुसुमाइं अवचिणिस्सम् । (ग)

(कृष्णो गृहीत्वा दृष्ट्वा च शय्यातले निवेशयति ।)

राधा—(विदूरादेवालोक्त्यात्मगतम् ।) हन्त, इत्थिआ का वि एत्थ आलिहिदा । (इति मौनमालम्बते ।) (घ)

(क) सखि तमालिके, तर्कयामि अस्याः प्रियसख्याः कृष्णेन सह गान्धर्वविवाहः संवृत्तः । सखि राधे, अस्ति मम तस्य स्वप्नस्य कोऽपि फलविशेषः ।

(ख) प्रियवयस्य, प्रेक्षस्व मयावचितानि कुसुमानि ।

(ग) भो वयस्य, गृहाणैतच्चित्रफलकम् । अहं पुनरपि कुसुमान्यवचेष्यामि ।

(घ) हन्त, स्त्री काव्यत्रालिखिता ।

कृष्णः—(निरीक्ष्य सविषादमात्मगतम् ।)

सान्द्रस्नेहरसेन सान्द्रहृदया संक्रीडमानाधुना
सोद्वेगेव विलोक्यते वरतनुस्तार्त्तिकं न जानीमहे ।
वारं वारमिति स्वचेतसि मया नैपुण्यतश्चिन्तितं
न ज्ञातं स्वलितं तथापि किमहो संजातमापाततः ॥ २४ ॥

(प्रकाशम् । भीतभीत इव सबहुपादप्रणामम् ।) प्रिये, न जाने किमपराङ्गं
मयान्यजनेन वा, येन कुसुमकोमला त्वमीदृशीमवस्थां समापन्ना । तत्प्रसीद
दयिते, विसृज मनसि निगूढमकाण्डकोपक्रमम् । इमां च कण्ठश्लेषेण
चित्रतामुपनयतु केसरकुसुममालां भवती ।

(राधा तथैव नमितानना तिष्ठति ।)

(कृष्णः सनिःश्वासं चम्पकलतामुखं पश्यति ।)

चम्पकलता—हला राधे, पचासीदइ दे हिअअदइदो । मुञ्चेहि कोवम् ।
कहेहि माणस्स कारणम् । एत्त ते वल्लहस्स पाससवत्ती पिआलावो वि विण्ण-
वेदि, जह मए अवचिदेहिं कुसुमेहिं पिअवअस्सेण विरइदा इअं माला ।
जइ अणुग्गहो ममोवरि ता खणं तत्तभोदीए कण्ठसोहं उप्पादेदु । (क)

राधा—(अपवार्यसरोषं नीचैः ।) अइ सरले, तुमं वि एवं भणासि । न
पुलोइदं तुए जं इमिणा जेव्व पिआलावेण आणीदं तं तमालवत्तं जत्थ
आलिहिदा से पिअवअस्सस्स वल्लहा कावि सुन्दरी । एताए कण्ठसोहं
उप्पादेदु सा कुसुममाला । (ख)

(क) सखि राधे, प्रत्यासीदति ते हृदयदयितः । मुञ्च कोपम् । कथय
मानस्य कारणम् । एष ते वल्लभस्य पार्श्ववर्ती प्रियालापोऽपि विज्ञापयति,
यथा मयावचितैः कुसुमैः प्रियवयस्येन विरचितेयं माला । यद्यनुग्रहो ममो-
परि तत्क्षणं तत्रभवत्याः कण्ठशोभामुत्पादयतु ।

(ख) अयि सरले, त्वमप्येवं भणसि । न विलोकितं त्वया यदनेनैव
प्रियालापेनानीतं तत्तमालपत्रं यत्रालिखितास्य प्रियवयस्यस्य वल्लभा कापि
सुन्दरी । एतस्याः कण्ठशोभामुत्पादयतु सा कुसुममाला ।

प्रियालापः—(निशम्य सादृहासम् ।) भो वअस्स, जिदं अन्हेहिं । सुदं दाणिं तत्तभोदीए माणस्स णिदाणम् । तुरिदं जेव्व णिधेहि तं चित्तफलअं तत्तभोदीए अग्गे । (क)

(कृष्णः सानन्दं तथा दर्शयति ।)

राधा—(विलोक्य सवैलक्ष्यमात्मगतम् ।) अहो प्रमादो । अआरणे आ-
आसिदो मूढाए मए एसो पिअदमो । (इति कृष्णं सप्रश्रयं पश्यति ।) (ख)

कृष्णः—(प्रसादाभिमुखीं तामवधार्य सप्रश्रयं तां मालां तत्कण्ठदेशे समर्प्य शा-
रदेन्दुप्रसन्नं तन्मुखं विलोकयन् ।) प्रिये, सर्वथा तवामुना रूपमाधुर्यसौहार्द-
गुणेन विधेयीकृतोऽस्मि । तदनुज्ञापय किं किं ते प्रियं समाचरामि ।

(राधा सवैलक्ष्यं चम्पकलतामुखं पश्यति ।)

चम्पकलता—(कृष्णं प्रति संस्कृतेन ।) नागर, यदि प्रसन्नो भवान्
तर्हि किमतः परमस्ति । तथाप्येतदस्तु—

सदा गच्छत्वेवं रतिरिव मनोजेन सुमुखी

सखी नः संयोगं प्रकृतिरमणीयेन भवता ।

भवत्वस्माकं चाव्यवहिततया लोचनसुखं

विलोकयान्योन्यस्य व्यतिकरमतिश्लाघ्यमनघम् ॥ २९ ॥

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।)

इति मथुरादासेन विरचितायां वृषभानुजानामनाटिकायां चतुर्थोऽङ्कः ।

समाप्तम् ।

(क) भो वयस्य, जितमस्माभिः । श्रुतमिदानीं तत्रभवत्या मानस्य निदानम् ।
त्वरितमेव निधेहि तच्चित्रफलकं तत्रभवत्या अग्रे ।

(ख) अहो प्रमादः । अकारण आयासितो मूढया मयैष प्रियतमः ।